

UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
EKONOMSKI FAKULTET
BANJA LUKA

**Razlozi i smisao evropskih integracionih procesa;
ekonomski aspekt**

-Diplomski rad-

Mentor:
Prof. dr Gordana Čenić-Jotanović

Student:
Jelena Tešić
Broj indeksa 60/02

Banja Luka, septembar 2006.

UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
EKONOMSKI FAKULTET
BANJA LUKA

DIPLOMSKI RAD IZ PREDMETA
MEĐUNARODNI EKONOMSKI ODNOSI

**Razlozi i smisao evropskih integracionih procesa;
ekonomski aspekt**

Mentor:
Prof. dr Gordana Čenić-Jotanović

Student:
Jelena Tešić
Broj indeksa 60/02

Banja Luka, septembar 2006.

Služeći se navedenom literaturom rad sam napisala samostalno i to uz stručnu pomoć i savjete svog mentora, prof. dr Gordane Čenić-Jotanović, kojoj se posebno zahvaljujem.

Jelena Tešić
Banja Luka, septembar 2006.

SADRŽAJ

Uvod	2
I Dio	
Razlozi i razvoj integrisanja evropskih zemalja	
1.1. Ideje jedinstvene Evrope.....	5
1.2. Maršalov plan	6
1.3. Osnivanje Savjeta Evrope.....	6
1.4. Evropska zajednica za ugalj i čelik.....	7
1.5. Od Rima 1957. do Rima 2004. godine.....	7
1.6. Zaključak.....	11
II Dio	
Neke od ekonomskih politika EU (monetarna, zajednička poljoprivredna, industrijska politika i politika konkurencije)	
2.1. Monetarna politika.....	16
2.1.1. Nedostaci monetarne unije.....	19
2.1.2. Prednosti monetarne unije.....	20
2.1.3. Zaključak	21
2.2. Zajednička poljoprivredna politika.....	24
2.2.1. Zajednička poljoprivredna politika i Svjetska trgovinska organizacija	26
2.2.2. Problemi i reforme.....	26
2.2.2.1. Agenda 2000.....	27
2.2.2.2. Nova poljoprivredna politika.....	28
2.2.3. Zaključak.....	28
2.3. Politika konkurencije i industrijska politika kroz prizmu jedinstvenog tržišta EU.....	30
2.3.1. Politika konkurencije.....	30
2.3.1.1. Pravila i načini sprovođenja politike konkurencije EU.....	31
2.3.1.2. Zaključak.....	34
2.3.2. Industrijska politika.....	34
2.3.3. Jedinstveno tržište.....	36
2.3.3.1. Zaključak.....	40
III Dio	
Evropska unija kao inovacija	
3.1. Oblici ekonomskih integracija i razlozi integrisanja zemalja.....	42
3.2. Osvrt na međunarodni karakter Evropske unije.....	43
3.3. Evropska unija kao inovacija.....	44
3.3.1. Evropska unija kao trgovinska sila.....	47
3.3.2. Evropska unija kao ekonomska sila.....	48
3.3.3. Zaključak.....	51
Zaključak	52
Literatura	54

UVOD

Kao Dan pobjede nad fašizmom ali i kao Dan Evrope proslavlja se 9. maj kada je 1950. godine Robert Šuman, tadašnji ministar vanjskih poslova Francuske predstavio plan o stvaranju onog što će se poslije nazvati Evropska zajednica za uglj i čelik. To je bio početak integracije evropskih zemalja. Od tada do danas evropski integracioni procesi tekli su, u prosjeku, uzlaznom putanjom. Horizontalno, šireći se na sve većem geografskom prostoru, i vertikalno, u smislu produbljivanja i jačanja integracija na sve veći broj oblasti.

Za studenta kojemu je oblast međunarodnih ekonomskih odnosa bliža od ostalih oblasti ekonomije skoro da ne postoji interesantnija, aktuelnija ali i izazovnija tema za pisanje diplomskog rada. Naročito ako student živi u nekoj od zemalja bivše Jugoslavije.

U stručnim i naučnim krugovima Evropska unija je široko zastupljena tema na prostoru zemalja koje teže da postanu njeni punopravni članovi. Literatura je sve bogatija sadržajima vezanim za EU iz raznih oblasti (politike, prava, ekonomije, ekologije, ljudskih prava, tehnologije, poljoprivrede i tako dalje). Takođe, svi mediji pružaju mogućnost javnosti da konstantno prati informacije, direktno ili indirektno vezane za Evropsku uniju. Uprkos tome, građani nemaju pravu predstavu šta ona predstavlja, a i ako je imaju, uglavnom je ispunjena predrasudama i zabludama. Iako se u radu ne analizira proces priključenja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji, za BiH vjerovatno ne postoji bolji primjer od Evropske unije kako prevazići unutrašnje sukobe. Upravo to može poslužiti kao inspiracija za dublje istraživanje proces integracija zemalja Evropske unije. Sadržaj rada teži da pruži jasniju sliku zašto je Evropska unija specifična i koji su razlozi njenog nastanka i postojanja, prvenstveno sa ekonomskog aspekta.

Rad se sastoji iz tri dijela. U prvom dijelu analiziraju se integracioni procesi kroz vrijeme, prikazuju se razlozi i motivi za prenošenje suvereniteta na zajedničke institucije, ali i problemi koji su postojali u prošlosti kao i oni aktuelni. Cilj ovog dijela je da prikaže na koji način je ideja jedinstvene Evrope uspjela da se konkretizuje i opstane do danas. Faktori koji bi u budućnosti mogli ugroziti projekat jedinstvene Evrope takođe se analiziraju u sklopu ovog dijela.

Drugi dio u potpunosti je posvećen ekonomskoj politici u okviru Evropske unije. Naravno da nije bilo mjesta da se posveti pažnja svim aktivnostima Unije na polju ekonomije, te su stoga izabrane one specifične oblasti pogodne da se kroz njih analiziraju aktivnosti Unije na koje se cjeline u okviru ovog poglavlja direktno ne odnose. Monetarna politika analizira se kao jedan uspješan, ekonomski koristan ali politički kontroverzan rezultat evropskih integracija. Zajednička poljoprivredna politika bila je potreba Unije, postigla je ciljeve zbog kojih je ustanovljena ali predstavlja jedan od najčešćih razloga sporenja između članica Unije. Politika konkurencije i industrijska politika posmatraju se kroz prizmu jedinstvenog evropskog tržišta, projekta koji je Evropskoj Uniji, tada Zajednici omogućio izlaz iz nastale ekonomske krize 70-ih i 80-ih godina. Zanimljivo je vidjeti kako se ostvarivanje jedinstvenog tržišta odrazilo na politiku konkurencije i industrijsku politiku. Cilj ovog poglavlja jeste da sa ekonomskog aspekta prikaže koliko je proces integracija svrsishodan i u nekim situacijama neminovan, kao što je to bilo prilikom stvaranja jedinstvenog tržišta.

U trećem dijelu, koji nosi naziv «Evropska unija kao inovacija», na početku se analiziraju oblici i razlozi ekonomskih integracija zemalja. Zatim se u nastavku pokušava dati odgovor na pitanje da li je EU država ili međunarodna organizacija. Jasnog odgovora na to trenutno nema. Moj odgovor na ovo pitanje je samo jedan naivan, ali nadam se originalan pokušaj

predstavljanja Evropske unije i to kao inovacije u okviru međunarodnog javnog poretka. Nakon toga, preko brojčanih pokazatelja prikazuje se snaga Unije kroz njen trgovinski i ekonomski potencijal. Komparativni prikaz sa ostalim svjetskim ekonomskim silama odgovara na pitanje gdje je trenutno Evropska unija prema osnovnim ekonomskim pokazateljima. To može da bude jasan odgovor na pitanje zašto se zemlje integrišu.

I DIO

RAZLOZI I RAZVOJ INTEGRISANJA EVROPSKIH ZEMALJA

***

Po okončanju Prvog svjetskog rata osiromašena i oslabljena Evropa gubi prevlast i nadmoć, prvenstveno kao privredna sila u korist Sjedinjenih Država. Sve to pojačava se i strašnim razaranjima u Drugom svjetskom ratu. Nakon Drugog svjetskog rata gubitak evropskih zemalja nastaje i odricanjem od svojih kolonija u zemljama Azije i Afrike.^a

Drugi svjetski rat nije sa sobom donio samo materijalna razaranja. Milioni ljudi patili su od nedostatka slobode. Kretanje ljudi, robe i informacija bilo je prekinuto. Neophodno je bilo obnoviti zajedničko tržište, osposobiti saobraćajnice, pokrenuti industriju koja bi Evropi donijela prosperitet. Na ratnu oskudicu nadovezala se suša 1945. godine. Samo je ujedinjena Evropa mogla da obezbijedi ekonomsku stabilnost i napredak.

Neophodnost brzog oporavka i obnove ratom opustošenih zemalja upućivalo je na saradnju.

Greške iz prošlosti nisu smjele biti ponovljene. Pobjeda nad Hitlerovom Njemačkom značilo je da Evropa svoj politički identite treba da gradi kao demokratski uređena zajednica naroda naspram totalitarnog nacionalsocijalističkog koncepta. Na istočnoj strani postojao je (i decenijama opstajao) isto tako retrogradan komunistički sistem u Sovjetskom Savezu i njegovim satelitima.

Ujedinjena Evropa je nasuprot oba ova koncepta predstavljala ideju koja svoje korijene i izvore nalazi u miru, sigurnosti i prosperitetu svojih naroda. Koliko god to utopistički zvučalo, jer svaka zemlja u svojim ustavima navodi slične izraze, Evropa je ovo praktično dokazala.

1.1. Ideje jedinstvene Evrope

Može se reći da su ideje o stvaranju jedinstvene Evrope stare dva milenijuma evropske istorije.^b Različiti protagonisti ove ideje sprovodili su je na različite načine, uglavnom nasilnim putem. U brojnim ratovima vođenim na tlu Evrope javljali su se mnogi zavojevači, nakon kojih su osim krvi i razaranja nastajale duboke promjene i rađale se nove ideje. Među njima bili su Karlo Veliki, Napoleon i Hitler. Međutim, nisu se samo vojskovođe i političari bavili ovom mišlju. Ona je bila prisutna i kod filozofa, pjesnika i pravnika, dok je za savremenu ideju jedinstvene Evrope najviše učinjeno u oblasti ekonomije.

Idejne osnove integracije Evrope oformile su se u takozvanoj «evropskoj ideji». Nosioi ove ideje bili su intelektualni krugovi koji su se zalagali protiv ratova i za političko ujedinjenje naroda i država Evrope, a koji su praktičnu realizaciju našli u stvaranju Evropske unije i širenju evropskog sistema vrijednosti. «Evropske ideje» koje su se nekad smatrale utopističkim i neostvarivim postale su realnost za većinu evropskih naroda i država od druge polovine XX vijeka.^c

1.2. Maršalov plan

---

^a Grupa autora, *Nova Larousse enciklopedija*, prvo izdanje na srpskom jeziku, Zemun, 1999., strana 471.

^b Vujo Vukmirica, Nikola Špirić, *Ekonomska i monetarna integracija Evrope*, Banja Luka, 2005. strana 386.

^c Isto, strana 387.

Literatura je po pitanju Maršalovog plana uglavnom jedinstvena. Svi se slažu u ocjeni da je on bio impuls i prvi konkretan korak evropske ekonomske saradnje. Plan obnove evropske privrede razvio je američki ministar vanjskih poslova Džordž Maršal te je plan po njemu poznat kao Maršalov plan. Pravi naziv ovog dokumenta je Evropski program obnove. Njegova ideja bila je da se investicije iz Sjedinjenih Država planski usmjere ka evropskim zemljama kako bi se one oporavile, privredno osposobile i kako bi se omogućilo stvaranje jake integrisane Evrope.

Naravno da je američki interes bio daleko veći od poklanjanja sredstava evropskim zemljama. Evropa je zadržana kao sigurna saveznica u odnosu na Sovjetski Savez, odnosno Istočni blok, što je bio politički interes, dok je ekonomski interes omogućen stvaranjem tržišta ogromne apsorpcione moći za američku privredu u ekspanziji.

Ono što je za Evropu bilo najkorisnije od Maršalovog plana je uslov na kojem se on zasnivao. Naime, Maršalov plan je predviđao da evropske zemlje **zajednički** pripreme program obnove te da se zajednički dogovore o učešću svake zemlje u obimu paketa finansijske pomoći. Amerika nije imala povjerenja u dvadesetak odvojenih zemalja i svoj program pomoći nije htjela da razvija na bilateralnoj osnovi. Smatrano je da bi se veći ekonomski efekti postigli pružanjem pomoći čitavom kontinentu nego na bilateralnoj osnovi.

Američki pragmatizam pokazao se kao veoma koristan za evropske zemlje. Uloga Njemačke u razvoju nadnacionalne saradnje u ovom procesu bila je od ključne važnosti za američkog ministra dok se čitav proces integracije zasnivao na savezništvu Njemačke i Francuske, koje su oduvijek stajale jedna nasuprot druge. Ekonomska saradnja među njima, kao sredstvo za ostvarenje političkog cilja, trebala je da doprinese prevazilaženju sukoba iz prošlosti.

Ono što je uslijedilo bilo je osnivanje Komiteta za evropsku ekonomsku saradnju, 1947. godine a 1948. potpisan je sporazum o osnivanju Organizacije za evropsku ekonomsku saradnju u koju je ušlo 17 zemalja. Zadatak organizacije bio je da radi na uspostavljanju zajedničkog evropskog tržišta i premosti jaz između vrijednosti američkog dolara i evropskih moneta. Prvi korak pokazao se kao uspješan jer se u narednih šest mjeseci trgovinski bilans između evropskih zemalja udvostručio.

1.3. Osnivanje Savjeta Evrope

Savjet Evrope osnovan je 5. maja 1949. godine u Londonu i bio je prva evropska institucija. Statut su usvojili predstavnici deset zemalja: Belgija, Danska, Francuska, Velika Britanija, Irska, Italija, Luksemburg, Holandija, Norveška i Švedska, dok je Zapadna Njemačka postala punopravni član 1951. godine.

U radu Savjeta mogle su se osjetiti prve poteškoće u procesu saradnje. Sve se uglavnom svodilo na razmimoilaženje stavova dvije struje – federalista i unionista. Ovo pitanje ostalo je otvoreno do danas. Sukob oko odustajanja od nacionalnog u korist evropskog suvereniteta provlači se kroz svaku poru evropskih integracija.

Ohrabrujuće ipak djeluje činjenica da su se i naizgled nerješive situacije uspjevale prevazići. Rješenja koja su iznalažena uglavnom su se zasnivala na principu kompromisa, koji se pokazao kao najjača karika integracionog lanca.

1.4. Evropska zajednica za uglj i čelik

Sektorski pristup u stvaranju jače ekonomske i političke integracije poslužio je kao dobar poligon ka tim ciljevima. Razlozi za odabir ove dvije djelatnosti proizilaze iz najmanje dva naučna i onoliko nacionalnih motiva koliko je tadašnja Evropska zajednica za uglj i čelik (EZUČ) imala članica.

Prvi naučni jeste politički motiv. Proizvodnja uglja i čelika u to vrijeme još uvijek je predstavljala bazu razvoja vojne sile. Objedinjavanjem industrijskih grana uglja i čelika rat između Francuske i Njemačke postao bi fizički neizvodljiv.

Drugi je ekonomski motiv. Granice između Njemačke, Francuske, Belgije i Luksemburga ometale su racionalnu proizvodnju uglja i čelika koji je ovim zemljama bio neophodan. Takođe, kontrola poslovanja ove dvije grane može se izvršiti na lakši i efektivniji način nego u drugim granama u kojima postoji brojna konkurencija i lakša mogućnost ulaska i izlaska sa tržišta.

Naravno da su zemlje članice, svaka iz svog ugla, imale različite motive.

Francuska je svoj interes vidjela u onemogućavanju razvoja i industrijskog prosperiteta potpuno samostalne Njemačke. Njenim vezivanjem za jake zajedničke institucije ovakav ishod bio je nemoguć. Takođe, Francuska se trudila da svoj identite izgradi kao lider među evropskim zemljama a put ka tom cilju vidjela je kroz stvaranje evropskih institucija.

Njemačka, koja je iz rata izašla kao gubitnik i u materijalnom i u duhovnom smislu, težila je da povрати status ugledne nacije. Još nesuverenoj Njemačkoj EZUČ je omogućila vođenje međunarodnih pregovora. Njemački političari, na čelu sa Konradom Adenauerom od samog početka bili su privrženi federalističkom konceptu Evrope. Njihovo zalaganje u ovom smjeru ostalo je trajno opredjeljenje njemačke politike po pitanju evropskih integracija.

Italija, Belgija, Holandija i Luksemburg svoj interes vidjele su kako u ekonomskom razvoju tako i u osiguranju mira kroz vezivanje Njemačke za jake zajedničke institucije.

Ugovor o osnivanju Evropske zajednica za uglj i čelik potpisan je 18. aprila 1951. u Parizu i stupio je na snagu jula 1952. za razdoblje od pedeset godina. Njegov idejni tvorac bio je Žan Mone, službenik francuske vlade u oblasti planiranja, dok je francuski ministar vanjskih poslova Robert Šuman preuzeo političku odgovornost i predstavio javnosti ovaj plan 9. maja 1950. godine.

Zanimljivo je da se među ciljevima EZUČ, u preambuli Ugovora iz Pariza, čak tri puta spominje održavanje mira. Strahote Drugog svjetskog rata očigledno su ostavile teške traume na evropskom kontinentu.

1.5. Od Rima 1957. do Rima 2004. godine

Evropska zajednica za uglj i čelik ispunila je očekivanja i nagnala je evropske zemlje na dalju saradnju, i to ne samo na ekonomskom planu. Ono što je uslijedilo bilo je osnivanje dvije nove Zajednice potpisivanjem Rimskih ugovora 1957. Jedan se odnosio na osnivanje Evropske ekonomske zajednice (EEZ), u okviru koje je planirano stvaranje zajedničkog tržišta i zajedničke spoljne carine. Zajedničko tržište trebalo je da obezbjedi protok robe, usluga i kapitala i odgovarajuću koordinaciju politika zemalja potpisnica. Drugi ugovor odnosio se na osnivanje Evropske zajednice za atomsku energiju (EUROATOM), zajedničkog projekta u oblasti nuklearne politike.

Zemlje unutar Zajednice postepeno su smanjivale svoje carinske stope. Industrijska proizvodnja je rasla kao i trgovina u okviru zajednice. Evropska zajednica za uglj i čelik pokazala je izvanredan uspeh. U narednih pet godina od osnivanja proizvodnja čelika je porasla za 42% dok je industrijska proizvodnja «šestorice» porasla dvaput više nego britanska u periodu 1950-1955. Evropska ekonomska zajednica pokazala se kao više nego uspješan poduhvat.

Njenim stvaranjem zadovoljen je još jedan motiv stvaranja Zajednica: povratiti ugled i snagu Evrope u svijetu.

Zemlje unutar Evropske ekonomske zajednice doživljavale su procvat tokom šezdesetih godina sa prosječnom stopom rasta od 5% što je bilo dva puta više od prosječne stope rasta u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Državama.

Šest zemalja zapadne Evrope pripadale su trima zajedničkim organizacijama: Evropskoj zajednici za uglj i čelik, Evropskoj ekonomskoj zajednici i Evropskoj zajednici za atomsku energiju. Svaka od njih imala je sopstvene institucije. Da bi se racionalisao rad ove tri zajednice, njihovi izvršni organi objedinjeni su 1965. godine u Briselu pod zajedničke organe Evropske zajednice (EZ).

Prvi pravi problemi u funkcionisanju Zajednice javili su se 1965. godine i to po pitanju zajedničke poljoprivredne politike. Francuska je u poljoprivrednoj politici imala strateški interes. Kriza koja je nastala poznatija je po nazivu «kriza prazne stolice». Rješenje je uslijedilo Luksemburškim sporazumom 1966. Njime je Francuska prihvatila pravo veta samo po pitanjima od interesa za jednu ili više zemalja članica. Evropa je svoj prvi veći test prevazišla razumnim i kompromisnim rješenjem kojim su zadovoljene sve zemlje.

Dalji napredak evropskih integracija potvrđen je 1968. godine stvaranjem uslova za carinsku uniju, i to 18 mjeseci prije roka predviđenog Rimskim ugovorom. Zajednička vanjska tarifa prema trećim zemljama omogućila je tada Zajednici da postane trgovinska sila ravna Sjedinjenim Državama.

Značajan datum u istorijskom razvoju Zajednice, bila je 1969. godina kada je tadašnji francuski predsjednik Šarl de Gol podnio ostavku. Dva puta prije toga, de Gol je praktično zatvorio vrata prijemu Britanije. Jednom, 1963. kada je izjavio da Britanija nije spremna za ulazak i drugi put, 1967. kada je na inicijativu britanske vlade laburista za prijem izjavio da britanski privredni nivo ne zadovoljava kriterijume ulaska. Njegovom ostavkom de facto je omodučen ulazak Velike Britanije u Zajednicu što je uslijedilo potpisivanjem Ugovora o prijemu Velike Britanije, Irske, Danske i Norveške u Zajednicu. Norvežani su na referendumu odbacili prijedlog ulaska, tako da je od 1. januara 1973. EZ proširena sa tri nova člana.

Prijem Grčke 1. januara 1981. godine uslijedio je nakon svrgavanja vojne diktature i uspostavljanja demokratskog uređenja u ovoj mediteranskoj zemlji. Iako relativno siromašna, u poređenju sa članicama Zajednice, Grčka je primljena. Time je Evropa pružila političku podršku novoj Grčkoj i dala do znanja da sve više zemalja dijeli njene vrijednosti. Zajednica je 1986. proširena na dvanaest članica ulaskom Španije i Portugala.

Period koji je uslijedio tokom druge polovine sedamdesetih i početkom osamdesetih godina označen je kao «evroskleroza». Slabljenje privreda evropskih zemalja i jačanje konkurenata, Japana i Sjedinjenih Država, predstavljalo je signal da nešto treba učiniti.

Rješenje je opet nađeno u produbljivanju integracije. Onako kako je ukidanje carinskih ograničenja višestruko ubrzalo razvoj evropskih zemalja šezdesetih godina, rješenje koje je u osamdesetim trebalo isto to učiniti pronađeno je u stvaranju jedinstvenog, unutrašnjeg tržišta.^d

Unutrašnje tržište predstavlja fizičko-geografski i ekonomski jedinstveni prostor unutar kojeg ne postoje ekonomske granice i u kojem u potpunosti prisustvuju četiri slobode na kojima se ono zasniva – sloboda prometa robom, sloboda vršenja usluga, sloboda kretanja kapitala i sloboda kretanja lica.

Ukidanje carinskih barijera i kvota nije bilo dovoljno da bi projekt unutrašnjeg tržišta zaživio. Jake necarinske barijere donosile su Zajednici ogromne godišnje gubitke koji su procijenjeni na 12 milijardi evra od carinskih formalnosti, 40 milijardi od različitih standarda i tehničkih propisa, 40 milijardi zbog preferencijalnih propisa (davanje pogodnosti domaćim preduzećima) i 10 milijardi evra zbog slabih mogućnosti ekonomije obima usljed ograničenosti veličine nacionalnih tržišta.

Cilj Programa jedinstvenog tržišta bio je da se poveća konkurentnost roba, usluga i faktora proizvodnje EZ u odnosu na američke i japanske konkurente i to ne kroz program subvencija i podrške već kroz promjenu unutrašnjih pravila.

Na osnovu reformi Rimskog ugovora izvršenih u Jedinostvenom evropskom aktu, koji je stupio na snagu 1987. godine sprovođenje Programa jedinstvenog tržišta bilo je institucionalno omogućeno.

Program jedinstvenog tržišta ponovo je pokrenuo Zajednicu sa efektima dalekosežnijim od onih koji su doveli do Rimskih ugovora.

Akt je dalje naglasio ulogu EZ u odnosu na nacionalne vlade i u pogledu upravljanja Zajednicom težište pomjerio na metod zajednice u odnosu na međudržavni metod. Jačanje integracija bilo je neminovno. Koncentracija vlasti u odlučivanju po ekonomskim pitanjima postala je realnost Zajednice. Stvaranje monetarne unije bilo je izvjesno.

Mastrihtski sporazum potpisan je 1992. g. Njime je stvorena Evropska unija a Sporazum se sastoji iz tri osnovna stuba. Prvi stub čine uslovi za ekonomsku i monetarnu uniju, drugi se odnosi na odbrambenu i spoljnu politiku dok treći reguliše pitanja pravosuđa i unutrašnje poslove. Najvažnija razlika među stubovima je stepen ograničavanja ovlaštenja samostalnog odlučivanja država. To je istovremeno osnovni razlog zašto je uspostavljena takva struktura. Naime, države se u Mastrihtu nisu mogle odlučiti da i nova područja zajedničkih nadležnosti podvrgnu takvom stepenu ograničenja vlasti kakav je postignut u Evropskim zajednicama.

Prvi stub je nadnacionalni stub. To podrazumijeva nekoliko bitnih aspekata. Prvo, u političkom procesu donošenja odluka država može ostati preglasana, a da odluka ipak bude donesena i da obvezuje i državu koja se protivila njenom donošenju. U većini područja Evropske zajednice države donose odluke većinskim odlučivanjem (kvalifikovanom većinom u Savjetu ministara). Druge dvije značajnosti nadnacionalnosti su u odnosu prava nastalog na evropskom nivou s internim pravnim porecima država članica. Norme nastale na evropskom nivou automatski postaju sastavnim dijelom internih pravnih poredaka, te u tim porecima mogu direktno stvarati prava za pravne i fizičke osobe. Istovremeno, u internom pravu zauzimaju hijerarhijski status viši od nacionalnog prava. Ta obilježja nadnacionalnosti u druga su dva stuba prisutna u vrlo maloj mjeri ili ih uopšte nema. Saradnja država

---

^d Za prvih deset godina postojanja evropske integracije, razmjena između članica je povećana preko 300% i dostigla razmjenu od 28,4 milijarde dolara godišnje. Trgovina sa ostalim svijetom rasla je brže nego svjetska trgovina. U periodu 1958/1960 izvoz u ostale zemlje je povećan za 123% i dostigao je prosjek od 35,5 milijardi dolara. Uporedo sa porastom razmjene došlo je do rasta proizvodnje u zemljama članicama Zajednice koji je iznosio 85% dok je rast proizvodnje u SAD iznosio 63% u istom periodu.

uspostavljena je na klasičnim metodama međudržavne saradnje, a to podrazumijeva ponajprije nemogućnost da se država obveže protiv njene volje. Iz tog razloga se gotovo sve odluke o vanjskoj politici, sigurnosti, policijskoj i pravosudno-kaznenoj saradnji donose jednoglasno, a njihovi učinci u internom pravu zavise od spremnosti država članica da ih sprovedu.

Najznačajniji dio ovog sporazuma, ipak se prije svega tiče stvaranja monetarne unije. Monetarna saradnja država članica značila je obaveznu političku saradnju. Centralno regulisanje novčane mase koje onemogućava zemlje da svoj put izlaska iz krize pronalaze kroz inflatorna podsticanja, te nemogućnost devalviranja valute, značilo je odricanje od dijela nacionalnog suvereniteta. Monetarna unija pokrenuće i primoraće zemlje na jaku političku saradnju ne samo u oblasti monetarne politike već i u svim drugim ekonomskim oblastima. Ovaj efekat unutar EU poznat je kao «spil over efekat».^e

Glasanje po principu kvalifikovane većine prošireno je na veći broj oblasti a zanimljiv je i princip supsidijarnosti koji je detaljno regulisan Ugovorom (spominje se i u preambuli).

1995. godine u Uniju ulaze Austrija, Finska i Švedska. Unija postaje «petnaestorka».

Ugovor iz Amsterdama donio je dalje novine u funkcionisanju Unije. Najveći dobitnik ovog ugovora bio je Evropski parlament. Demokratičnije i fleksibilnije odlučivanje unutar EU bio je cilj Ugovora. Princip fleksibilnost značio je da zemlje koje se o tome usaglase mogu usvojiti neku zajedničku politiku i bez učešća zemalja koje to ne žele.

Ugovor iz Nice uslijedio je kao institucionalni uslov za proširenje EU na zemlje Istočne i Centralne Evrope, te Kipar i Maltu. Potpisan je u Nici 26. februara 2001. na sastanku Evropskog savjeta. Proširenje nije bilo upitno ali se raspodjela moći i uticaja unutar proširene Unije postavila kao prepreka. Ugovorom su stare zemlje ravnotežu moći prilikom odlučivanja okrenule na svoju stranu. Zemlje koje su čekale na članstvo bile su potpuno svjesne ovoga ali ih to nije smetalo da 2004. godine postanu punopravni članovi.

U Uniju su, dakle, 2004. godine ušle: Slovenija, Slovačka, Češka, Poljska, Litvanija, Letonija, Estonija, Mađarska, Kipar i Malta. To je bilo najveće proširenje Unije, koja od tada broji dvadesetpet država članica.

Odbacivanje Ugovora o Ustavu za Evropu na referendumima u Francuskoj i Holandiji predstavlja najteži noviji poraz koncepta EU. Ustav je svečano potpisan u Rimu 29. oktobra 2004. godine. Njime je predviđen četvrti element državnosti EU koji ima i svaka suverena država, a odnosi se na postojanje resora ministarstva inostranih poslova i postojanje jedinstvenog ministra u tom resoru. Kakvo rješenje će biti pronađeno po pitanju ratifikacije u svim državama članicama ostaje otvoreno pitanje i test koliko je proces evropskih integracija snažan.

Milioni Evropljana su u Francuskoj i Holandiji krajem maja i početkom juna prošle godine odbili predloženi Ustav Evropske unije smatrajući da on predstavlja projekat kome nedostaju identitet, napredak, pa čak i jasna geografija. Naime, u tom periodu mnogo se govorilo o prijemu Turske Evropskoj uniji, koja još od 1964. čeka na članstvo a od 1999. godine ima status kandidata. Administracija Sjedinjenih Država nikada nije negirala svoju podršku prijemu Turske u EU, ali među razlozima odbijanja Ustava, u Francuskoj posebno, jeste strahovanje u pogledu eventualnog članstva predominantno islamske 70-milionske države.

---

^e Efekat širenja: integracija u nekoj oblasti širi se i produbljuje integraciju u ostalim. Sjetimo se da su prve dvije oblasti integrisanja bili uglj i čelik a da danas u 12 zemalja EMU postoji jedinstven novac.

Kada su prvo francuski pa holandski birači odbacili Ustav, mnogi analitičari započeli su raspravu o budućnosti EU zbog sve manje podrške Evropljana konceptu «jedne vlade koja odgovara svima» koji je utkan u Ustav. Smatra se da su Francuski birači bili zabrinuti da će izgubiti posao zbog niže cijene radne snage u drugim članicama Unije, a Holandani su strahovali da će njihova zemlja izgubiti uticaj u sve širem evropskom bloku.

Kriza koja se otvorila na francuskoj političkoj sceni odraziće se i na međunarodne, prije svega evropske odnose Francuske, zato što je Pariz dio samog temelja evropske konstrukcije. Neke analize govore o mogućnosti gubitka uticaja Francuske u Evropi i umanjenju njenog legitimiteta u svjetskim okvirima. Francusko-njemačka osovina mogla bi biti relativizirana u korist deset novih članica, preko kojih se Sjedinjene Države nadaju da će “modernizovati” takozvanu staru Evropu.

Neuspjeh Francuskog i Holandskog referendumu nije kraj Evrope, već samo redefinisanje odnosa unutar nje. Poraz prijedloga o evropskom Ustavu rezultat je kumulativnog efekta građanskog i socijalnog nezadovoljstva, kao i globalnih ideoloških trendova.

Vidimo da Ustav u ove dvije zemlje nije odbačen iz jednog ili dva homogena razloga. Takođe, kao što ne postoje homogeni razlozi za odbacivanje ne postoje ni homogene grupe protivnika Ustava; njihova struktura je jako šarolika - od antiglobalista do nepopravljivih nacionalista, a jako je izraženo mišljenje da je «ne» Ustavu bilo ustvari «ne» vladama pomenutih zemalja. Poraz prijedloga o evropskom Ustavu rezultat je kumulativnog efekta građanskog i socijalnog nezadovoljstva, kao i globalnih ideoloških trendova. I u tome upravo leži ključ problema: razlozi zbog kojih je Ustav odbačen nisu jasno i precizno definisani već su izraz više emocionalnih stanja pojedinih grupacija koje su međusobno jako različite. Da je odbacivanje plod jake i homogene kritične mase građana, situacija bi bila znatno složenija. Ovako ostaje mogućnost da se u narednom periodu utvrdi strategija koja bi građanima «jakih» evropskih zemalja dala razloga da se vrate izvornoj «evropskoj ideji» .

U svjetlu neuspjeha referendumu za evropski Ustav zemlje Istoka moraju izvući poruke. Mora se poći od toga da, čak i kada smo “slabi i nemoćni” (kako često sami sebe volimo da prikazemo), suverena volja naroda mora imati presudnu političku važnost. Put koji smo izabrali i na kojem se danas nalazimo, dovešće nas do toga da jednog dana uživamo sve ekonomske privilegije koje trenutno uživaju zemlje EU, a da istovremeno zadržimo pravo da učimo svoju istoriju i da djecu vaspitavamo shodno svojim vrijednostima.

1.6. Zaključak

Iz dosadašnjeg ugrubo izloženog procesa evropskih integracija kroz vrijeme može se dosta toga zaključiti.

Maršalovim planom kojim je pokrenuta obnova Evrope dobile su i evropske zemlje koje su ušle u program pomoći i Sjedinjene Države. Ono što je najbitnije jeste da cilj Maršalovog plana nije bio da se riješi problem siromaštva putem donacija i socijalne pomoći već tako što će se stimulisati uspješna preduzeća, koja će otvoriti nova, produktivna radna mjesta sa sigurnom budućnošću.

Evropska zajednica za uglj i čelik bila je dobro smišljen projekat koji je samo 5 godina nakon rata (kada ju je Robert Šuman predstavio) uspio da zadovolji sve strane potpisnice, prvenstveno Njemačku i Francusku. Iz sveobuhvatne ekonomske integracije centralnog privrednog sektora – uglja i čelika, trebalo je kasnije da proizađe političko ujedinjenje.

Rimskim ugovorima stvorena je Evropska ekonomska zajednica i pored različitih sukoba interesa. Postepeno spuštanje carinskih stopa unutar Zajednice i uklanjanje drugih trgovinskih

prepreka dovelo je do skokovitog rasta industrijske proizvodnje te razmjene unutar Zajednice i razmjene sa trećim zemljama. Rastući ekonomski napredak EEZ bio je znak za zemlje koje su ostale izvan carinske unije da podnesu zahtjev za učlanjenje, izraze zainteresovanost za pridruživanje ili želje da dobiju olakšice.

Iako je plan stvaranja *unutrašnjeg tržišta* došao sa zakašnjenjem, tek nakon perioda evroskleroze, kada je položaj EZ na svjetskom tržištu postajao sve slabiji, uz čitavu deceniju visokih stopa nezaposlenosti, to ne umanjuje efekte njegovog stvaranja. Svijest o ogromnim troškovima prouzrokovanim na još uvijek podijeljenom tržištu značilo je punu političku spremnost da se Programom jedinstvenog tržišta (Bijela Knjiga) ostvare osnovni ciljevi i mehanizmi stvaranja jedinstvenog tržišta.^f

Čekinijev izvještaj je predviđao sljedeće efekte njegovog stvaranja: rast BDP za 4-5% (oko 200 milijardi ekija), porast broja radnih mjesta za oko 2 miliona, smanjenje cijena za 6% i predviđanje da će Evropa krenuti uzlaznom putanjom ekonomskog razvoja što će se nastaviti i u XXI vijeku.^g

Evropska komisija je 1993. navela sljedeće efekte:

- ukidanje 70 miliona carinskih dokumenata
- smanjenje troškova međunarodnog prevoza za 3%
- broj udruživanja i gašenja firmi unutar EU u periodu 1986 - 1992 se udvostručio
- broj evropskih firmi koje su učestvovala u udruživanju i gašenju, izvan EU porastao je za dva puta
- trgovina u sektorima, koji su ranije bili zaštićeni od konkurencije, povećana je za dva puta
- investicije su povećane za jednu trećinu u periodu 1985 – 1990 godina
- u periodu 1986 – 1990 godine otvoreno je 9 miliona radnih mjesta
- tempo ekonomskog rasta povećan je za 0,5%.

Međutim, kvantitativni ekonomski pokazatelji koliko god bili značajni, nisu u stanju da izraze stvarni i sveobuhvatni istorijski značaj formiranja jedinstvenog unutrašnjeg tržišta, kako za zemlje članice tako i za cijeli svijet u procesu globalizacije.^h

Sa ekonomskog stanovišta može se najbolje vidjeti razlika između zajedničkog i unutrašnjeg tržišta, kao i važnost ustanovljavanja unutrašnjeg za stvaranje ekonomske i monetarne unije, i dalje za izgradnju buduće političke unije. Ekonomske i monetarne unije a ni buduće političke unije nema bez jedinstvenog tržišta (kao jedinstvenog mehanizma alokacije resursa) i jedinstvene valute.

Koristi i troškovi stvaranja monetarne unije (na koju se Ugovor iz Mاستrihta prvenstveno odnosi) analiziraju se detaljno u sljedećem poglavlju. Sada će se dati prikaz jedne značajne i zanimljive tačke Ugovora iz Mاستrihta.

❖ Princip supsidijarnosti

U idealnom smislu ovaj princip značio bi da se odluke donose na najadekvatnijem nivou i što je bliže onima na koje te odluke utiču. EU treba da sprovodi samo one mjere koje su neophodne za ostvarenje ciljeva, a predložene aktivnosti države članice ne mogu ostvariti efikasno i u dovoljnoj mjeri, pa bi zbog obima i efekata mjera EU mogla da ih ostvari bolje. Ovaj princip za koji se zalažu institucije EU u osnovi je federalistički iako bi na prvi pogled izgledalo da njime EU ograničava svoju moć i centralizaciju odluka. Šta god da se «krilo» iza

^f «Bijelu knjigu» (Kokfildov izvještaj ili Program jedinstvenog tržišta) sačinio je lord Artur Kokfild, komesar EZ zadužen za jedinstveno tržište.

^g Naručilac ovog izvještaja bila je Evropska Komisija a publikovan je 1988. godine da bi se predvidjeli efekti stvaranja jedinstvenog tržišta, odnosno da bi se predočili troškovi njegovog nepostojanja.

^h Vujo Vukmirica, Nikola Špirić, *Ekonomska i monetarna integracija Evrope*, Banja Luka, 2005., strana 124.

ovog principa, akcije EU se preduzimaju samo onda kada koristi akcija premašuju njihove troškove. Ovim je njegova svrsishodnost nesumnjivo dokazana. Dalje,

❖ princip fleksibilnosti

je princip regulisan takođe Mاستrihtskim sporazumom i Ugovorom iz Amsterdama pod nazivom «bliža saradnja» iako ga nefederalisti vide kao način labavljenja veza unutar Unije. Države članice koje ne učestvuju u projektu bliže saradnje ne smiju ometati države članice koje realizuju neki od vidova bliže saradnje. Princip fleksibilnosti ukazuje na evolucionu tok integracionih procesa unutar Unije. Njegova svrsishodnost je u tome što bi kretanje 25 zemalja istom brzinom ili nikako drugačije moglo postati neizvodivo. Monetarna unija bila je jedan od primjera primjene ovog principa. On je na neki način zaštita od budućih problema koliko god to imalo dezintegrirajuće efekte.

Koncept Ustava Evropske unije (koji još nije usvojen iz poznatih razloga) promovise Evropu kao nadnacionalnu demokratiju a ne nadnacionalnu birokratiju kao što je slučaj sa klasičnim konceptima federalizma. Mogućnost izlaska iz Unije predviđena Ustavom za Evropu djeluje samouvjereno – ako neka zemlja ne vidi svoje prednosti u Uniji slobodna je da istupi. Do sada to još ni jedna zemlja nije učinila. Velika Britanija se od pristupanja zalagala za minimalistički koncept integracije, nije ušla u monetarnu uniju ali je još uvijek unutar EU. Razloga za to sigurno ima.

Deset zemalja koje su 2004. godine pristupile Uniji imaju poteškoća koje su neminovne u prelaznom periodu, ali da li je ostanak izvan integrisane zone bolja alternativa?

Švicarska je jedinstven slučaj zbog vlastitih specifičnosti i bilo bi nerazumno porediti je sa bilo kojom drugom zemljom.

Tokovi integracija od početka su prolazili kroz različite faze – pored napretka koji je ostvarivan nailazili su i mnogobrojni problemi i krize koje su oni stvarali. Za vrijeme trajanja «krize prazne stolice» izgledalo je da će Francuska napustiti Zajednicu. Rješenje je nađeno.

Dalje tokove integracija teško je tačno predvidjeti iz više razloga:

- pitanja odbacivanja Ustava
- pitanja granica Evropske unije – budućih proširenja
- pitanja mogućnosti funkcionisanja evropskih institucija i njihove efikasnosti
- činjenici da se zemlje EU nalaze u fazi ne baš dobrih ekonomskih pokazatelja: nezaposlenosti i privrednog rasta i da pritisci za više zaštite postaju jači.

Rješenje za probleme koji postoje u EU može biti formula «dijalektike krize i reformi». Neraskidivo vezane, krize i reforme, djeluju obostrano jedne na drugu. Neprovedena reforma prouzrokuje krizu dok velike krize i nagomilani problemi pojačavaju pritiske za sprovođenje reformi.¹ Ova formula upotrebljena je u osamdesetim godinama kada je ekonomska kriza bila dublja nego ikad. Danas takođe postoje naznake, odnosno efekti postignuti upotrebom formule koji govore da je ona ponovo upotrebljena.

---

¹ Verner Vajdenfeld, Wolfgang Vesels, (izdavači), *Evropa od A do Š, priručnik za evropsku integraciju*, Bon, 2002.; 2004., Fondacija Konrad Adenauer za izdanje na srpskom jeziku, strana 21.

II DIO

***NEKE OD EKONOMSKIH POLITIKA EVROPSKE UNIJE
(monetarna, zajednička poljoprivredna, industrijska politika i
politika konkurencije)***

***

«Ekonomsku politiku možemo da definišemo kao aktivnost države kojom ona u skladu sa zadatim ciljevima utiče na ekonomsku aktivnost, odnosno, na promjenu ponašanja ekonomskih učesnika u željenom pravcu.»^j

Zvanični ciljevi ekonomske politike EU su: postojani rast, visok nivo zaposlenosti, stabilnost cijena, zdrave javne finansije i okvirni monetarni uslovi, mogućnost trajnog finansiranja platnog bilansa, visok stepen konkurentnosti, jačanje ekonomske i socijalne integracije. Instrumenti za ostvarenje ovih ciljeva su unutrašnje tržište, ekonomska i monetarna unija, tijesna koordinacija ekonomske, finansijske i monetarne politike.

Veliki broj politika iz oblasti ekonomije ne dozvoljava detaljnije izlaganje svake od njih, te će se u nastavku teksta rad ograničiti na monetarnu politiku, zajedničku poljoprivrednu politiku, industrijsku i politiku konkurencije kao karakteristične i specifične politike EU.

Polje na kojem je dostignut najviši stepen integracije jeste monetarna politika. Zajednička poljoprivredna politika je prva zajednička politika Evropske zajednice u vezi koje postoji dosta sporenja. Ako monetarnu politiku posmatramo kao svijetao primjer evroskih integracionih procesa onda se za zajedničku poljoprivrednu politiku može reći da je kamen spoticanja i faktor sukoba interesa članica EU.

Industrijska i politika konkurencije posmatraće se kroz prizmu jedinstvenog evropskog tržišta. Nastojaću da gdje god je to moguće ove politike posmatram i povezujem sa ostalim aktivnostima i dešavanjima unutar EU, tako da ću se doticati pitanja evropskog budžeta i fiskalne politike EU, politike obrazovanja, trgovinske politike i tome slično.

Tvrđnja profesora Jovanovića da je ekonomija samo sredstvo za ostvarenje višeg, političkog cilja^k sigurno da je bila tačna za period početka integracija, ali danas, na početku XXI vijeka, rast životnog standarda evropskih građana predstavlja cilj sam po sebi. Ovo je ujedno i uslov opstanka i razvoja Evropske unije. Ako napredak u ekonomskoj oblasti ne bude moguć u Uniji sačinjenoj od 25 veoma heterogenih država, izvjesnost političke integracije postaće upitna. S druge strane, kreiranje ekonomske politike u Evropskoj uniji a posebno u još tiješnje povezanoj Evropskoj monetarnoj uniji, postaće lakše samo ako se zasniva na zajedničkim principima političkog uređenja. Ekonomija treba da utire put političkom usaglašavanju, ali politika treba da omogući a ne da koči sprovođenje ekonomskih reformi.

---

^j Jurij Bajec, Ljubinka Joksimović, *Savremeni privredni sistemi*, Beograd, 1998. , strana 76.

^k Miroslav N. Jovanović, *Ekonomska integracija Evrope*, Beograd, 2004., strana 416.

2.1. Monetarna politika

Monetarna politika je od centralnog značaja za ukupnu strategiju ekonomske i monetarne unije zbog kontrole koju ima nad novčanom masom. Kontrolisanje stope inflacije znači obezbjeđivanje neophodnih uslova i okvira za postojan ekonomski rast.

Treba praviti razliku između *monetarnog sistema* u kojem države povezuju svoje valute koje funkcionišu kao jedna u odnosu na treće države i *monetarne unije* u kojoj postoji jedinstvena valuta ili neopozivo fiksiranje deviznih kurseva zajedno sa nesmetanom mobilnošću dobara i faktora proizvodnje.

Jedinstveni evropski akt (stupio na snagu 1987. godine) predstavljao je prvu značajnu reviziju osnivačkih ugovora Evropskih zajednica. On je stvorio neophodne institucionalne uslove za ostvarivanje ciljeva Bijele knjige o kompletiranju jedinstvenog (unutrašnjeg) tržišta, a istovremeno je predstavljao i prvi zvanični dokument gdje se Evropska unija postavlja kao cilj postojanja Zajednica. Jedinstveno unutrašnje tržište predstavljalo je glavnu potporu za prelazak na viši nivo integracije, ekonomsku i monetarnu uniju, sa jedinstvenom valutom i jednom centralnom bankom i mehanizmima većinskog nadnacionalnog odlučivanja. Uvođenje monetarne unije je ozvaničeno Ugovorom o Evropskoj uniji, u Mاستrihtu 1992. godine.

Zajednička monetarna politika i stvaranje monetarne unije jedna je od osnovnih strategija u procesu evropskih integracija. Iako u suštini ekonomska mjera, uvođenje Ekonomske i monetarne unije (EMU) pruža jasan uvid u preplitanje ekonomije i politike. Potrebno je na početku ukazati na istorijski razvitak, kako ideje o monetarnom jedinstvu uopšte, tako i konkretnog savremenog slučaja.

Koncept monetarnog jedinstva nije nov. Potreba za postojanjem jednog sredstva plaćanja koje će olakšati ekonomske transakcije na širem prostoru javila se još u starom vijeku. Sve velike i uređene države, počev od Persijskog carstva, preko Makedonskog i Rimskog usvajale su jednu monetu koja je postajala sredstvo plaćanja, vid kontrole od strane centralne vlasti, ali i sredstvo širenja uticaja na okolne oblasti, gdje god je moneta bila u upotrebi. Idejni nastavljači Rimskog carstva, poput Franačke, a potom, kroz vijekove, sve velike sile, nastojale su da na prostoru koji su kontrolisale postoji samo jedna moneta, državna. Ekonomska i politička saradnja među evropskim državama nakon Drugog svjetskog rata postupno je dovela i do ideje o zajedničkoj moneti, ali to u ekonomskom pogledu nije bio nužan potez, već je do njega došlo u cilju bolje političke saradnje. Dakle, EMU nije prva tvorevina te vrste u svijetu, ali je specifična po tome što su se suverene države dogovorile o odricanju od svojih nacionalnih valuta i njihove zamjene novom, jedinstvenom valutom.

Stvaranje EMU bio je jedan od najkomplikovanijih segmenata u evropskim integracijama jer je pretpostavljalo niz privrednih svojstava država članica i odgovarajuće odluke. Ideja je prvi put iznjeta na samitu u Hagu, 1969. godine, nakon čega je na prijedlog predsjednika vlade Luksemburga Pjera Venera usvojen plan za stvaranje ekonomske i monetarne unije, u oktobru 1970, ali od svega nije bilo ništa, zbog realno niskog stepena integrisanosti u tom trenutku (zemlje nisu bile spremne da se odreknu svoje nacionalne vlasti u korist nadnacionalnog tijela), postojanja meteža na deviznom tržištu i prije svega, jer je plan predviđen bez neophodne monetarne reforme među državama članicama. Ipak, od ideje o potrebi monetarne integracije se nije odustalo, pa je 13. marta 1979. uspostavljen Evropski monetarni sistem (EMS). Koliko je postojalo političke spremnosti za tim dokazuje i činjenica da je prvo donesena politička odluka o uspostavljanju sistema a ekonomski planovi i tehnički detalji sprovođenja utvrđeni su naknadno. EMS je bio očigledna potreba zbog tadašnjeg stanja

na svjetskoj monetarnoj sceni a nastao je kao posljedica raspada Bretonvudskog monetarnog sistema zasnovanog na dolaru koji je početkom 70-ih počeo da oscilira u velikoj mjeri.

Ciljevi EMS bili su:

- stabilizacija deviznih kurseva kroz tijesnu monetarnu kooperaciju
- rad na daljem unapređivanju integracije grupe
- doprinos stabilizaciji međunarodnih monetarnih odnosa

Ključnu ulogu u EMS odigrao je koktel valuta zemalja članica sistema – eki (European Currency Unit) a udio svake zemlje u ekiju utvrđen je na osnovu privrednog potencijala zemlje, njenog udjela u unutrašnjoj trgovini i potrebe za kratkoročnom monetarnom podrškom. Sljedeća tabela pokazuje učešće nacionalnih valuta u ekiju.

Tabela 1: Sastav ekija (u %)

valuta	1979-1984	1984-1989	1989-1994	1995
Njemačka marka	33,0	32,0	30,1	32,7
Francuski franak	19,8	19,0	19,0	20,8
Funta sterling	13,3	15,0	13,0	11,2
Holandski gulden	10,5	10,1	9,4	10,2
Belgijski franak	9,3	8,2	7,6	8,4
Italijanska lira	9,5	10,2	10,15	7,2
Španska pezeta	-	-	5,3	4,2
Danska kruna	3,1	2,7	2,45	2,7
Irska funta	1,1	1,2	1,1	1,1
Portugalski eskudo	-	-	0,8	0,7
Grčka drahma	-	1,3	0,8	0,5
Luksemburški franak	0,4	0,3	0,3	0,3
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Evropski monetarni institut (1996). Prema: Miroslav N. Jovanović: *Evropska ekonomska integracija*, Beograd, 2004., strana 104.

Sistem je funkcionisao na principu fiksnih ali prilagodljivih deviznih kurseva. Dozvoljene marže fluktuacije između bilateralnih centralnih kurseva iznosile su +/-2,25% a za italijansku liru +/-6%. Obaveza Centralnih banaka bila je da drže svoje kurseve u tim okvirima. Ovaj mehanizam održavanja deviznih kurseva u okviru Evropskog monetarnog sistema poznat je pod nazivom Exchange Rate Mechanism (ERM).

EMS je bio uspješan u obezbjeđivanju monetarne stabilnosti dok je disciplinovanost koju je sistem nametao dovela do postavljanja stabilnosti cijena kao cilja monetarne politike i u zemljama sa relativno visokim stopama inflacije. Ovime je otvoren put ka višoj fazi integracije Evrope jer je ekonomska konvergencija zemalja članica osnova stvaranja ekonomske i platne unije.

Dolazak Žaka Delora na čelo Evropske komisije 1985. godine pokrenuo je nove akcije za produbljivanje integracije. Njegov izvještaj 1989. dao je zamah stvaranju EMU. Predviđeno je stvaranje EMU kroz tri faze a mudar potez učinjen je nedefinisanjem roka za početak provođenja prve faze.

U prvoj fazi trebalo je da države članice usaglase svoje monetarne i ekonomske politike, što se odnosilo na otklanjanje preostalih kontrola kapitala. Druga faza označila je osnivanje Evropskog monetarnog instituta koji treba da pripremi zemlje za ulazak u treću, završnu fazu. Treća faza označava uvođenje jedinstvene valute – evra i prenošenje nadležnosti nacionalnih centralnih banaka na Evropsku centralnu banku koja nasljeđuje Evropski monetarni institut.

Evropska centralna banka zasniva se na modelu Bundesbanke što znači da je potpuno nezavisna u svom radu. Osnovni cilj joj je održavanje stabilnosti cijena, odnosno kontrola inflacije. «Ukupna korist monetarne unije morala bi biti veća od troškova odnosno gubitaka usljed formiranja. Optimalna monetarna unija je samo ona koja inflaciju svodi na nivo najniže a ne srednje u uniji.»¹ Ova njena osnovna funkcija proističe iz činjenice da su porast cijena i inflacija stalne opasnosti za ekonomski rast i stabilnost. Pored osnovnog cilja ECB podržava opštu ekonomsku politiku koja se vodi u Uniji. Evropski sistem centralnih banaka sastoji se od Evropske centralne banke i nacionalnih centralnih banaka.

O političkoj prirodi odluke uvođenja evra govori podatak da je planirano da se moneta uvede 1997., u protivnom, rok bi bio 1. januar 1999. za one zemlje koje ispune kriterijume koje monetarna unija nameće. Ostale zemlje bi mogle da se priključe kasnije. Ovaj metod poznat je pod nazivom «Evropa u dvije brzine».

Evro je uveden 1. januara 1999. godine iako se odmah nije pojavio u vidu novčanica. U odnosu na dolar kurs je bio 1 EUR = 1,17 USD, što je bio tada zvanični kurs za eki. U EMU je ušlo 11 zemalja. Velika Britanija i Danska nisu ušle, Grčka i Švedska nisu ispunile kriterijume iz Mاستrihta. Grčka je kriterijume ispunila naknadno i priključila se grupi 1. 1. 2001. godine. Za zemlje koje nisu ušle u EMU, Amsterdamskim ugovorom iz 1997. godine uspostavljen je novi mehanizam deviznih kurseva, ERM II koji uspostavlja vezu između evra i valuta zemalja EU koje ne učestvuju u radu EMU. Raspon marži oscilacija kursa utvrđen je na +/-15% a Danci su za svoju krunu suzili ovaj raspon na +/-2,25%.

Potpuno uvođenje evra, uvođenje u platni promet, bilo je predviđeno 1. 1. 2002. godine. U šest prvih mjeseci iste godine zemlje su trebale povući nacionalne valute iz upotrebe što je učinjeno do 28. februara 2002., od kada je evro jedina valuta 12 zemalja koje čine EMU.

Tabela 2: Konačni kursevi valuta zemalja koje ulaze u EMU

zemlja	Nacionalna valuta	Kurs za 1 evro	Oznaka
Belgija	franak	40,3399	BEF
Njemačka	marka	1,95583	DEM
Grčka	drahma	340,750	GRD
Španija	pezeta	166,386	ESP
Francuska	franak	6,55957	FRF
Irska	funta	0,787564	IEP
Italija	lira	1936,27	ITL
Luksemburg	franak	40,3399	LUF
Holandija	gulden	2,20371	NLG
Austrija	šiling	13,7603	ATS
Portugal	eskudo	200,482	PTE
Finska	marka	5,94573	FIM

Izvor: Vujo Vukmirica, Nikola Špirić, *Ekonomska i monetarna integracija Evrope*, Banja Luka, 2005., strana 258.

Opšti ciljevi EMU su slobodna trgovina, slobodno kretanje kapitala, fiksirani devizni kurs i monetarna autonomija, ali se čini da monetarna unija može biti *i sredstvo ubrzanja političke integracije*. Zato su otpori prema EMU dobrim dijelom politički motivisani. EMU počiva na harmonizaciji monetarnih politika zemalja članica, zajedničkim rezervama i zajedničkoj centralnoj banci, odnosno na sljedećim stubovima:

¹ Gordana Čenić-Jotanović, *Međunarodni ekonomski odnosi*, Banja Luka, 2006., strana 81.

- upotreba jedinstvene valute
- jedinstvena monetarna i fiskalna politika, što je značajno za politiku budžetskog deficita i emisiju novca.
- jedinstveno upravljanje rezervama, spoljnim dugom i politikom deviznog kursa
- autoritet regionalne centralne banke (Evropska centralna banka), uz saradnju sa nacionalnim centralnim bankama.
- postojanje zajedničke banke za finansiranje razvojnih projekata regionalnog karaktera, što doprinosi smanjivanju dispariteta između zemalja članica i učvršćivanju integracije

Uslovi za ulazak neke zemlje u EMU, takozvani kriterijumi iz Mاستrihta ili kriterijumi konvergencije odnose se na:

- stopu inflacije, koja ne smije biti viša od 1,5% u odnosu na prosjek stopa inflacije u tri zemlje EU sa najnižom inflacijom,
- budžetski deficit, koji ne smije prelaziti 3% BDP,
- javni dug ne smije biti veći od 60% BDP, zatim na
- obavezu zemalja da prihvate mehanizam deviznog kursa EMS-a i da prije ulaska u uniju ne vrše devalvacije svoje valute u prethodne dvije godine
- ekonomsku konvergenciju što je izraženo preko dugoročnih kamatnih stopa, koje tokom godine ne smiju da odstupaju više od 2% u odnosu na stope 3 najuspješnije zemlje

Pristupanje monetarnoj uniji nisu prihvatile sve zemlje tadašnje EU, njih 15. Po strani su, dakle ostale Velika Britanija, Švedska i Danska, što jasno govori da pristupanje monetarnoj uniji, pored velikih koristi, nosi i određene troškove.

2.1.1. Nedostaci monetarne unije

Ostajanje van monetarne unije donosi sljedeće prednosti koje su ujedno nedostaci ulaska u monetarnu uniju:

Prvo, osnivanjem jednog nadnacionalnog tijela koje će samostalno i nezavisno sprovoditi monetarnu politiku (politiku novčane mase, deviznog kursa i kamatnih stopa) znači gubitak nacionalnog suvereniteta što može predstavljati ogromne političke ali i psihološke posljedice po države članice monetarne unije.

Dalje, smatra se da plivajući devizni kursevi znače slobodan izbor između stope inflacije i nezaposlenosti u zemlji. EMU ograničava ovu mogućnost zemljama članicama jer one više nisu slobodne da upravljaju stopama inflacije i kamatnim stopama te im je onemogućeno da provode vlastite programe stabilizacije.

Prilikom formiranja monetarne unije dolazi do integracije različitih ekonomskih sistema, posebno u pogledu strukture privrede, efikasnosti i produktivnosti proizvodnje u sistem sa jednom valutom, što može biti praćeno određenim poteškoćama.

Gubitak emisione dobiti je još jedan od gubitaka koji nije beznačajan. Procjenjuje se da su godišnji neto prihodi SAD po ovom osnovu između 11 i 15 milijardi dolara. Umjesto da se zadužuje vlada može da štampa novac i tako pokrije budžetski deficit što u monetarnoj uniji više nije moguće.

Često se ne može uticati na odliv kapitala u razvijenije dijelove monetarne unije osim ako fiskalni sistem nije dovoljno razvijen. Ako to, ipak, nije slučaj, bitno je da razvojne finansijske institucije uspešno deluju na manje razvijenim područjima monetarne unije.

Zemlja članica može da formuliše sopstvenu fiskalnu politiku, ali kako je ona povezana sa monetarnom, to se uticaj fiskalne politike smanjuje. Na primjer, ako vlada želi da poveća zaposlenost fiskalnom ekspanzijom, dejstvo smanjenja poreza kao izolovane mjere će biti smanjeno, jer se inače takva mjera sprovodi zajedno sa instrumentima monetarne politike i politikom kamatne stope, koje su van uticaja monetarnih vlasti.

Zbog smanjenja seta raspoloživih instrumenata, ekonomske politike zemalja članica postaju rigidne. Ovaj problem postaje izražen u slučaju izloženosti asimetričnim šokovima. Vlada nema instrumente kojima može kratkoročno poboljšati ekonomsku situaciju.

Ako stanovništvo izgubi povjerenje u jedinstvenu valutu, zbog njene nedovoljne kupovne moći, problemi mogu biti dugoročni. Zbog toga treba insistirati na stabilnosti cijena.

2.1.2. Prednosti monetarne unije

Nedostaci monetarne unije uglavnom su makroekonomskog karaktera. Na drugoj strani, koristi koje ubiru zemlje članice unije pored makroekonomske, imaju vrlo izraženu i mikroekonomsku dimenziju. One su brojne i po svojoj prirodi više su intuitivne.

Najvažnija korist jeste to što monetarna unija doprinosi konsolidaciji jedinstvenog tržišta, odnosno unapređivanje integracije tržišta dobara, usluga i faktora što dalje znači efikasnost proizvodnje i doprinos rastu BDP-a unije.

Transparentnost cijena i njihova direktna uporedivost povećava konkurenciju i specijalizaciju dobara i usluga. Unaprijeđuje se prostorna i industrijska alokacija resursa.

Eliminiše se rizik od promjene deviznog kursa i neizvjesnost što doprinosi stabilnosti unutrašnjih tokova investiranja i trgovine.

Stabilnost cijena: *ovo je naročito izraženo na primjeru EMU*, jer je Evropska centralna banka, koja se zasniva na njemačkom modelu centralnih banaka, postavila stabilnost cijena kao svoj primarni cilj. Stoga u EMU nema inflatornih očekivanja, što je posebno značajno za zemlje koje su u prošlosti imale visoku inflaciju, pa ih strani investitori percipiraju kao područje sa velikim inflatornim očekivanjima. Ulaskom u monetarnu uniju to se može izmijeniti.

Dolazi do smanjenja kamatnih stopa, odnosno rasta investicija a investitori donose odluke sa velikim stepenom povjerenja jer ne postoje unutrašnje kontrole unije za direktno ulaganje.

Usaglašavanje monetarne i fiskalne politike dovodi do povećane monetarne stabilnosti i većeg uticaja u međunarodnim monetarnim poslovima. To znači viši ekonomski rast i dinamičke koristi.

Smanjenje kursnog rizika utiče na smanjenje riziko premije, te time stimuliše investicije i privredni rast. Zemlje članice su više zaštićene od šokova sa finansijskih tržišta, što zajedno sa ostalim prednostima utiče na povećanje sigurnosti u poslovanju. Time monetarna unija postaje pogodno tle za investiranje.

Sa veličinom EMU, zajednička valuta postaje značajna kao rezervna svjetska valuta. Ova prednost može biti veoma korisna. Dominacija američkog dolara kao rezervne svjetske valute je u dužem periodu prošlog vijeka obezbjedila Sjedinjenim Državama spokojan život uz veliki deficit platnog bilansa.

Prava, direktno mjerljiva korist jeste eliminisanje transakcionih troškova unutar monetarne unije koji godišnje iznose 15 milijardi evra ili 0,4-0,5% BDP-a EU.

Efekti stvaranja monetarne unije, pored toga što su intuitivnog karaktera, odnosno što su teško mjerljivi nose sa sobom jaš jednu važnu činjenicu. Dugoročan karakter koristi koje nastaju monetarnim integriranjem ne dozvoljava da se na osnovu čiste cost-benefit analize utvrdi pravi značaj i opravdanje njenog postojanja.

Da se još jednom vratimo na troškove stvaranja unije:

- isključiva upotreba deviznog kursa kao mehanizma prilagođavanja platnog bilansa ograničenog je značaja. Većina zemalja su male i otvorene a gubitak prava jedne zemlje da devalvira svoju valutu je ustvari gubitak nacionalne birokratije da vrši ovakve mjere. Iskustvo 70-ih godina je pokazalo da je autonomija zemlje u sistemu plivajućeg deviznog kursa preuveličana.
- gubitak izbora između odnosa stope nezaposlenosti i inflacije je takođe ograničenog značaja. Pristalice Fridmanove teorije kritikuju tezu Filipsove krive po kojoj postoji inverzan odnos inflacije i nezaposlenosti. Po njima, postoji prirodna stopa nezaposlenosti ili neubrzana inflaciona stopa nezaposlenosti koja je određena prije strukturom tržišta rada nego (inflatornom) tražnjom.
- po pitanju gubitka za zemlje iz kojih bi se kapital preselio u korist razvijenijih regiona vrlo je lako zaključiti da zemlje koje smatraju da će biti čisti gubitnici u EMU, neće ni pristupiti uniji.

Iz ovog možemo zaključiti da i nedostaci ulaska u monetarnu uniju nisu potpuno jasni i direktno mjerljivi, pogotovo što se zasnivaju više na naučno-teorijskim pretpostavkama nego na konkretnim podacima.

2.1.3. Zaključak

Kriterijumi iz Mاستrihta ne bi trebalo da su oštri, ali se u praksi ispostavilo da jesu. 1993. godine samo se Austrija, koja tada nije bila članica EU, uklapala u kriterijume. To pokazuje i naredna tabela.

Tabela 3: Nivo konvergencije u Uniji 1993. godine

	Inflacija u %	Kamatna stopa u %	Deficit kao % BDP	Dug kao % BDP
<i>Kriterijum konvergencije</i>	3,4	7,6	3	60
Njemačka	4,3	5,6	4,2	48,5
Francuska	2,3	5,7	5	52,4
Velika Britanija	3,4	6,3	8	52,6
Italija	4,4	8,6	10,1	112,2
Belgija	2,8	6,4	7,4	134,3
Holandija	2,1	5,6	3,9	81,7
Luksemburg	3,6	6,1	2,5	7,8
Danska	1,4	6,2	4,4	76,2
Irska	2,3	6,5	8	98,7

Grčka	13,7	28	15,4	106,6
Španija	4,7	8,8	7,4	49,5
Portugal	6,7	8,8	8,9	66,3
Austrija	2,1	6	2,9	57
Švedska	5,2	7,1	14,5	67,6
Finska	2,6	6,7	9,1	60

Izvor: Predrag Jovanović Gavrilović, *Međunarodno poslovno finansiranje*, deseto izmenjeno izdanje, Beograd, 2004., strana 135.

Takođe, ne treba zaboraviti ni krizu 90-ih godina kada su Britanija i Italija napustile mehanizam deviznih kurseva u okviru EMS. Do stvarnog ukidanja mehanizama deviznih kurseva dolazi 1993. godine. Tih godina zabilježen je i rast kamatnih stopa usljed potreba Njemačke da finansira reintegraciju svog istočnog dijela. Ipak, projekat EMU bio je cilj od kojeg se nije odustajalo. Zbog ekonomskih koristi koje je trebalo da donose zajednička valuta ali i snažnog političkog konsenzusa po ovom pitanju pronađeno je rješenje u vidu širenja raspona marži fluktuacija na +/-15%. Ovo je učinjeno avgusta 1993. godine a iste marže fluktuacija ostavljene su i nakon Amsterdamskog ugovora koji je definisao mehanizam deviznih kurseva ERM II za zemlje EU koje ne ulaze u EMU. Postojanje širokih marži fluktuacija izvan EU (na primjer dolara +/- 15%) bila je normalna pojava.

U periodu stvaranja EMU broj evroskeptika bio je veći nego ikad ranije. Pitanje odricanja od nacionalnog novca nije samo ekonomsko pitanje: nacionalni novac je u mnogim sredinama dio nacionalne istorije i nacionalnog identiteta. Treba čestitati Grčkoj na ukidanju drahme nakon 2600 godina.

Princip supsidijarnosti, o kojem je bilo riječi, koristi se onda kada je EU u mogućnosti da uradi nešto bolje nego što to rade države članice. Monetarne politika je dobar primjer za to.

Motiv EU da formira EMU odnosi se prvenstveno na činjenicu da zajednička valuta ima značajne ekonomske prednosti. Troškovi koji proizilaze iz odricanja od samostalnog vođenja monetarne politike, prvenstveno deviznog kursa i politike inflacije, nisu dokazani praktično. Prije bi se moglo reći da politika deviznog kursa djeluje kao izvor makroekonomskih poremećaja nego kao sredstvo makroekonomske stabilizacije. U rukama političara, politika inflacije postaje sredstvo za kratkoročno smanjenje nezaposlenosti kako bi se pridobili glasovi na izborima.

«Da li država povećava svoje bogatstvo kada napusti svoju valutu i usvoji valutu neke šire oblasti? Dvanaest zemalja koje danas čine EMU odgovaraju pozitivno. Ostale države, poput Velike Britanije, Danske i Švedske nastavljaju da se bore sa ovim pitanjem.»^m

Međutim, ugledni belgijski ekonomista Pol de Grov danas tvrdi da je projekt evro ugrožen ako ne bude bilo jasnog napretka u političkom ujedinjenju Evrope. Profesor De Grov sa Katoličkog univerziteta u Levenu podržava stvaranje evropskog novca od 1990, ali svojim najnovijim istraživanjem predstaviće dokaze u prilog rizika za evro u budućnosti. "Politička unija logičan je završetak monetarne unije", rekao je De Grov za belgijski nedeljnik Biznis. "Ne postoji nijedna monetarna unija koja je preživjela bez političkog ujedinjenja. Sve takve su propale", istakao je De Grov.

Ekonomisti su zaključili da je zajednička moneta ustanovljena zarad otvaranja novih radnih mjesta, povećanja rasta i sniženja cijena, ali sadašnja situacija je daleko manje optimistična.

^m Paul De Grauwe, *Economics of Monetary Union*, Fifth Edition, Oxford University Press, Oxford 2003., strana 23.

Rast u dvanaestočlanoj evrozoni iznosi dva odsto, dok je visoka nezaposlenost od preko osam odsto konstantna.

Problemi potiču iz slabih rezultata država članica u sprovođenju ekonomskih reformi, ali Evropska unija ima malo nadležnosti da sankcioniše njihove propuste. "Ako se politička unija ne ostvari, evrozona dugoročno neće moći da postoji", smatra de Grov. Belgijski ekonomista nije jedini koji je pokrenuo ovu temu. Do sličnog zaključka došao je i potpredsjednik Bundesbanke, i novi član uprave Evropske centralne banke Jirgen Štark. "Evropska unija trenutno je u kritičnoj fazi. Zabrinut sam zbog ovakvog trenda, jer monetarna unija zahtjeva zajednički politički osnov i političku rješenost za glatko funkcionisanje", izjavio je Štark."

Stvaranje EMU je najveći uspjeh u istoriji Unije. Ali, to je i najveći rizik unije dok god su države politički neintegrisane.

Da li će biti sluha za ovakva upozorenja dokazanih stručnjaka od strane evropskih elita pokazaće vrijeme. Da li će formula «dijalektike krize i reformi» ponovo biti upotrebljena?

2.2. Zajednička poljoprivredna politika

Zajednička trgovinska politika i Zajednička poljoprivredna politika (ZPP) bile su prve autentične politike ekonomske politike unutar EU. Poljoprivreda je jedan od temelja integracije Evropske unije i u punoj je nadležnosti EU, odnosno prvog stuba (regulisano članom 33 Ugovora o EZ). Monetarna politika i politika konkurencije pojavile su se nakon njih ali samo za one zemlje koje su htjele da punu nadležnost predaju Uniji. Zanimljivo je to što iako je ZPP temelj integracije, ona je ujedno i njena najslabija karika.

Agrarni sektor ekonomije ima specifičan karakter te zauzima istaknutu ulogu u privrednom i političkom životu mnogih država, pa i Unije. Postoji nekoliko elemenata koji djeluju na to:

- strateški značaj za zemlju: u slučaju ratova, kriza, prirodnih katastrofa, nestašica i slično, država je morala naći načina da snabdije stanovništvo neophodnim namirnicama; agrar odgovorne države ne smije biti prepušten tržišnom mehanizmu; većina vlada teži samodovoljnosti u proizvodnji hrane
- zavisnost poljoprivrede od prirodnih uslova - klima, suše, poplave, požari, zemljotresi, bolesti, i tome slično, čine ovaj sektor izuzetno nestabilnim i nepredvidivim
- u udaljenim regionima poljoprivreda čini glavnu djelatnost za zapošljavanje sa malo alternativa
- međuzavisnost poljoprivrede i industrije je u tome što je poljoprivreda snabdjevač industrije namirnicama, a sa druge strane važan potrošač robe i usluga industrije – mašina, saobraćajne opreme, građevinskog materijala, energije, osiguranja, hemijskih proizvoda i slično
- pomoć poljoprivredi je neophodna jer dohoci po poljoprivredniku «teže da budu niski»
- inflacija je pod jakim uticajem poljoprivrednih proizvoda jer hrana čini esencijalni dio ukupnih izdataka domaćinstava

Pored toga, u kontinentalnom dijelu Evrope poljoprivreda je povezana sa načinom života koji je duboko ukorijenjen u socijalnu strukturu i koji se održao nekoliko hiljada godina, sa tradicijom i prirodnom okolinom. Selo u Evropi postoji u pravom smislu riječi dok se za Sjedinjene Države, Kanadu ili Australiju to ne bi moglo reći. U tim zemljama poljoprivredom su se počeli baviti doseljenici tek prije nekoliko vijekova. Primjena slobodne trgovine i liberalne konkurencije, bez određenih uslova bila bi pogubna ili bi čak uništila evropsko selo i evropskog seljaka.

Ovi razlozi mogu da objasne interes EU za poljoprivredu, iako se od nastanka ZPP smanjio i udio poljoprivrede u BDP-u i apsolutni broj zaposlenih u ovom sektoru ekonomije.

Medutim, **osnovni razlog** za formiranje Zajedničke poljoprivredne politike leži u činjenici da je 1962. godine kada je ustanovljena, obezbjeđivala samo 80% ukupne potrošnje EZ. Zemlje članice željele su da povećaju poljoprivrednu proizvodnju i smanje zavisnost od uvoza hrane.

Zbog svog značaja, Zajednička poljoprivredna politika se nalazi u isključivoj nadležnosti Zajednice i regulisana je članom 33 Ugovora o Evropskoj zajednici (odnosno članom 39 Ugovora o Evropskoj ekonomskoj zajednici). Član 33 navodi pet ciljeva ZPP:

1. povećanje produktivnosti poljoprivredne proizvodnje kroz unapređenje tehničkog razvoja, optimalnom upotrebom faktora proizvodnje te racionalizacijom poljoprivredne proizvodnje
2. ZPP mora da obezbjedi pristojan životni standard za dio zajednice koji živi od poljoprivrede putem povećanja zarada u poljoprivredi

3. stabilizacija tržišta
4. dostupnost, odnosno garantovanje snabdijevanja
5. snabdijevanje mora da se osigura po pristojnim, odnosno razumnim cijenama

Unutrašnja dimenzija ZPP odnosi se na garantovanje utvrđenog nivoa cijena na domaćem tržištu, dok se njena *spoljna dimenzija* ogleda u održavanju najnižih cijena za uvoz poljoprivrednih proizvoda čime se štiti unutrašnje tržište od stranih konkurenata i fluktuacije cijena na spoljnom tržištu.

Zajednička poljoprivredna politika se temelji na tri načela (definisana još 1962.):

Jedinstveno tržište koje ima dva značenja:

- primjenu (na poljoprivredne proizvode) pravila o slobodnom prometu robe između država članica i
- određivanje zajedničkih cijena i pomoći, bez obzira na sjedište ekonomskog subjekta. Korektna primjena tog načela zahtijeva zajedničko regulisanje cijena, isplaćivanja pomoći i pravila konkurencije, harmonizaciju propisa o zdravstvenom osiguranju i administrativnim postupcima kao i zajedničku vanjskotrgovinsku politiku;

Prioritetnost Unije. Tim načelom osiguravaju se aktivnosti na dva stepena:

- davanje prioriteta poljoprivrednim proizvodima iz Unije pred uvoznim proizvodima i
- zaštitom unutrašnjeg tržišta od poremećaja izazvanih nekontrolisanim uvozom poljoprivrednih proizvoda s niskim cijenama, kao i od poremećaja na svjetskom tržištu.

Finansijska solidarnost. Troškovi koji proizlaze iz primjene Zajedničke poljoprivredne politike moraju biti podijeljeni među svim zemljama članicama, bez obzira na njihov nacionalni interes.

Prof. Jovanović navodi da cjelokupna ZPP počiva na dva stuba:

- interventoj cijeni: minimalnoj cijeni koja se garantuje domaćim proizvođačima, i
- varijabilnim prelevmanima na uvoz i varijabilnim subvencijama na izvoz

Oko 70% ukupnog obima poljoprivredne proizvodnje (žitarice, mlijeko, šećer i meso) imalo je korist od ovakvog načina tržišne organizacije. Četvrtina proizvoda (jaja, živinsko meso i određene vrste voća i povrća) ostvarivalo je dobit samo zato što su bili zaštićeni od jeftinog uvoza iz inostranstva.

Ishod tržišne organizacije ZPP i tehnološkog progresa obezbijedio je proizvodnju gotovo svih proizvoda iz umjerene zone sposobnu da zadovolji domaću potrošnju (samodovoljnost). Došlo je zapravo do viškova koje je EU izvozila u inostranstvo. Pošto su ove cijene u EU znatno više nego u inostranstvu izdaje se varijabilno refundiranje, odnosno subvencije za izvoz.

Stimulativne mjere zajedničke poljoprivredne politike rezultirale su modernizacijom poljoprivrede EZ, impresivnim rastom obima i produktivnosti poljoprivredne proizvodnje, značajnim izvozom poljoprivrednih proizvoda, rastom i stabilnošću prihoda poljoprivrednika, stabilnošću ponude poljoprivrednih proizvoda i prihvatljivim cijenama hrane u odnosu na druge zemlje ne-članice.

2.2.1. Zajednička poljoprivredna politika i Svjetska trgovinska organizacija

U septembru 1999. godine ministri poljoprivrede država članica EU sporazumjeli su se o zajedničkom stavu povodom "Milenijumske runde" pregovora u sklopu STO. Pregovori su počeli u martu 2000. Generalno, u tim pregovorima pristup EU se temeljio na razvojnom planu Agenda 2000, to jest omogućavanju postizanja dugoročnih ciljeva u poljoprivredi koji su navedeni u tom dokumentu. U tom smislu, interes EU je:

- više pažnje obratiti netrgovinskim aspektima poljoprivrede, jer poljoprivreda ima multifunkcionalnu ulogu; osim proizvodnje hrane, ona utiče i na očuvanje okoline, kvalitet i sigurnost hrane, zaštitu životinja i tome slično.
- potreba za posebnim i odvojenim tretmanom država u razvoju, posebno imajući na umu veliku važnost hrane i poljoprivrede u tim zemljama.
- u najvećoj mogućoj mjeri olakšati pristup tržištima, odnosno ukinuti ili sniziti carine s obzirom na to da je EU veliki izvoznik hrane (u tom smislu EU očekuje veće učešće u razvoju svjetske trgovine poljoprivrednim proizvodima).

2.2.2. Problemi i reforme

Zajednička poljoprivredna politika je uspjela postići ciljeve koji su joj postavljeni:

- povećana proizvodnja,
- podignuta produktivnost,
- stabilisano unutrašnje tržište,
- osigurana distribucija do potrošača i
- poboljšana zaštita proizvođača od previranja na svjetskom tržištu.

Uporedno s pozitivnim, pojavile su se i negativne posljedice. Pokazalo se da je ova politika toliko skupa za budžet Zajednice da je bila optuživana za usporavanje ostvarivanja ekonomske i monetarne unije. Ona je 1988. godine apsorbovala čitavih 64% budžeta Zajednice. U 2000. godini troškovi su iznosili skoro 41 milijardu evra, odnosno 47% budžeta Unije. U 2002.god. godini najviše su u tu svrhu dobile Francuska (22,5%), Njemačka (15,7%), Španija (13,7%), Italija (13,1%). Po glavi stanovnika, Francuska je te godine dobila 162 evra, Španija 145 evra, Italija 99 evra a Nemačka 82 evra. Najviše finansijske podrške u periodu od 2004-2006 godine dobijaju Slovenija, Litvanija i Letonija za poljoprivredu (126 evra po glavi stanovnika), te Litvanija, Letonija i Estonija za regionalnu politiku (450 evra po glavi stanovnika).

Druge kritike su se odnosile na prekomjernu proizvodnju i viškove (što je uzrokovalo velike troškove skladištenja, kao i zloupotrebe subvencija), favorizovanje većih u odnosu na manje farmere (kroz sistem cjenovnih garancija), promijenjene preferencije potrošača, ugrožavanje prirodnog okruženja i tome slično.

1972. godine u ZPP su uvedene strukturne mjere modernizacije poljoprivrede. Uprkos kontinuiranim strukturnim promjenama, osnovni problem je i dalje ostao: odnos ponude i potražnje na tržištu poljoprivrednih proizvoda nije bio uravnotežen, a robni viškovi su neprestano rasli.

Zbog toga je Evropska komisija 1983. godine započela radikalnu reformu, koja je dvije godine poslije predstavljena kao Zelena knjiga na temu "Perspektive zajedničke poljoprivredne politike". Cilj je bio izjednačiti ponudu i potražnju, uvesti nove načine smanjivanja proizvodnje u najugroženijim sektorima i analizirati alternativna rješenja za budući razvoj ZPP. Evropski savjet je 1988. godine prihvatio paket reformskih mjera, uključujući "vodič poljoprivrednih troškova", koji je ograničio postotak izdvajanja za poljoprivredu iz ukupnog budžeta zajednice.

Godine 1991. Evropska komisija je iznijela dva prijedloga za raspravu o razvoju i reformi ZPP. Prijedlozi su bili osnova za politički dogovor o reformi koji je usvojen 21. maja 1992. godine. Upravo je ta reforma označila prekretnicu u razvoju ZPP, jer je predviđeno snižavanje cijena poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda radi njihove konkurentnosti na unutrašnjem i svjetskom tržištu, a sniženi prihodi seljacima su kompenzovani direktnim plaćanjima. Osim toga, reformom su uvedene dodatne mjere za uređenje tržišta i zaštitu prirodne sredine.

Reforma iz 1992. godine ocijenjena je uspješnom. Ali, promjene u idućim godinama (međunarodna kretanja, proširenje Unije i proces priključivanja srednje i istočne Evrope, uvođenje zajedničke valute, povećanje konkurentnosti proizvoda trećih zemalja i nova runda pregovora u sklopu Svjetske trgovinske organizacije) prisilile su na nove promjene u sklopu ZPP.

2.2.2.1. Agenda 2000

U julu 1997. godine, Komisija je predložila reformu ZPP u sklopu Agende 2000 - projekcije razvoja poljoprivrede Unije u razdoblju 2000-2006 s obzirom na očekivano proširenje. Pregovori i sporazum o reformi ZPP zaključeni su na sastanku Evropskog savjeta održanom marta 1999. godine u Berlinu. Agenda 2000 bila je najradikalnija i najobuhvatnija reforma u istoriji ZPP. Njeni temelji su u procesu koji je počeo 1992. godine i koji je bio osnova za razvoj poljoprivrede EU.

Reforma je predviđjela:

- pojačavanje konkurentnosti poljoprivrednih proizvoda na unutrašnjem (evropskom) i svjetskom tržištu
- omogućavanje dostojnog životnog standarda osobama koje žive od poljoprivrede
- stvaranje zamjenskih poslova i drugih izvora prihoda za poljoprivrednike
- osmišljavanje nove politike razvoja sela
- implementacija ekološkog načina promišljanja i strukturisanja ZPP
- poboljšanje kvaliteta i sigurnosti hrane
- pojednostavljenje poljoprivrednog zakonodavstva i decentralizacija administracije, kako bi pravila i postupci postali jasniji, transparentniji i jednostavniji za primjenu

Zadnje proširenje EU (najveće do sada, kada je ušlo 10 novih članica) gotovo je udvostručilo radnu snagu i obradivu površinu, te unutrašnjem tržištu dodalo više od 100 miliona potrošača. S druge strane, proširenje je novim državama članicama omogućilo učinkovito korištenje poljoprivrednih potencijala. Ali, zemlje članice moraju ispuniti mnoge uslove vezane za restrukturisanje i modernizaciju poljoprivrednog sektora.

Prilagđavanje poljoprivrednih politika država kandidata vrlo je složen proces, a refome predviđene Agendom 2000 trebale bi ga olakšati. Zajednička poljoprivredna politika je najveći, najopsežniji i budžetski najizdašniji program EU. U tom je smjeru ona je usmjerila najviše svojih kapaciteta i zakonodavne regulative.

Budući razvoj poljoprivrednog sektora EU najviše zavisi od brzog i kvalitetnog prilagođavanja procesima na unutrašnjem i međunarodnom planu. ZPP je već daleko odmakla u regulaciji poljoprivredne politike i ima velik potencijal postati izvorno evropski model poljoprivrede za XXI vijek.

ZPP se finansira iz sredstava Evropskoga fonda za razvoj i garancije u poljoprivredi (*European Agricultural Guidance and Guarantee Fund - EAGGF*). Osnovan je 1962. godine i sastoji se od:

- *Odjejenja za garancije* - finansira troškove zajedničkih organizacija tržišta, to jest mjere za regulisanje poljoprivrednog tržišta Unije, kao i povrate od izvoza u treće

zemlje (kupovina i skladištenje poljoprivrednih viškova i podsticanje izvoza poljoprivrednih proizvoda)

- *Odjeljenja za razvoj* - omogućava kontinuirano finansiranje zajedničkih i nacionalnih mjera za razvoj sela na temelju Zajedničke inicijative za ruralni razvoj (npr. investiranje u nova sredstva za rad i tehnologiju)

Odjeljenje za garancije je važnije, i dio je obveznih izdataka iz budžeta EU. Uloga Odjeljenja za razvoj više se sastoji u unapređenju regionalnog razvoja i ujednačivanja razlika između pojedinih dijelova EU.

2.2.2.2. Nova poljoprivredna politika

Od 1. januara 2005. u deset država članica primjenjuje se nova poljoprivredna politika u skladu s reformom dogovorenom u junu 2003. Glavni element nove politike je subvencionisanje poljoprivrednika nezavisno od njihove proizvodnje, a u prelaznom periodu do 2007. godine države članice mogu zadržati vezu između proizvodnje i subvencija.

Devet Evropskih zemalja (Austrija, Belgija, Danska, Njemačka, Irska, Luksemburg, Portugal, Švedska i Velika Britanija) odlučile su od 1. januara 2005. početi primjenjivati novu ZPP zasnovanu na jedinstvenom plaćanju za poljoprivrednike – Single Payment Scheme – SPS.

Preostalih pet „starih članica“ (Finska, Francuska, Grčka, Holandija i Španija) primjenjivaće SPS od 2006., a Malta i Slovenija od 2007. godine.

Osam novih članica će u prelaznom periodu primjenjivati nešto drugačiju shemu plaćanja. Poljoprivrednici iz tih država dobijaće subvencije čiji se iznos definiše po hektaru (Single Area Payment Scheme – SAPS), a plaća se iz regionalnih finansijskih sredstava. Najkasnije do 2009. godine i ove države će preći na SPS.

Uz reformu poljoprivredne politike EU sprovodi i programe ruralnog razvoja te horizontalne mjere. Tako je Evropska komisija odobrila 20 informativnih trogodišnjih programa o poljoprivrednim proizvodima koji će se provoditi u 11 država članica. Programi su namjenjeni unapređenju evropskih proizvoda, posebno njihovog kvaliteta, sigurnosti, poštovanja ekoloških principa tokom proizvodnje i tome slično. EU takođe finansira sudjelovanje na sajmovima, informativne kampanje o porijeklu proizvoda, zaštićenom geografskom porijeklu, tradicionalnoj proizvodnji i kvalitetnim vinima kontrolisanog porijekla.

2.2.3. Zaključak

Najubjedljiviji argument protiv veličine izdvajanja za poljoprivredu navodi da se skoro polovina novca koja Uniji stoji na raspolaganju daje za onaj dio privrede koji upošljava samo četiri odsto radne snage i koji učestvuje sa samo dva odsto u ukupnom društvenom proizvodu EU.

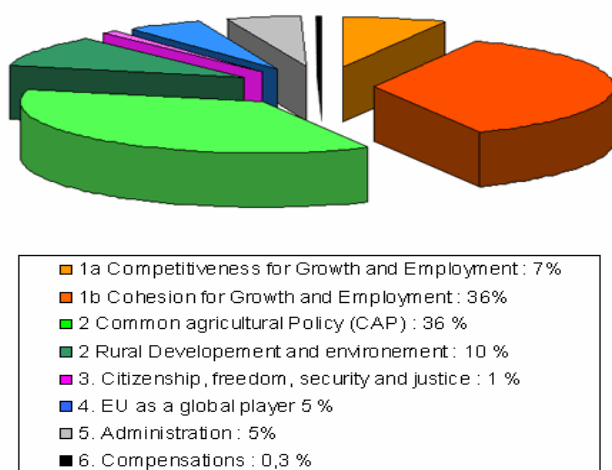
Nacionalni interes za održavanjem poljoprivrede, uprkos velikim finansijskim troškovima, povezan je sa željom evropskih zemalja da očuvaju selo, načina života koji postoji nekoliko hiljada godina i nacionalni folklor evropskih naroda. Prepustiti agrarni sektor slobodnoj trgovini, prema procjenama Komisije značilo bi nestajanje 80% preduzeća za proizvodnju hrane, dok bi se veći dio prirodne sredine pretvorio u pravu pustinju.^o Možda je ovo dovoljan kontraargument prethodnoj tezi. Pri tom, neophodnost racionalisanja trošenja budžeta koji se izdvaja za poljoprivredu nije upitna.

---

^o *Bulletin Quotidien Europe*, 9 September 2003., p.3.; Prema Miroslav N. Jovanović, *Ekonomska integracija Evrope*, Beograd, 2004., strana 247.

Financijski okvir (prognoza) za period 2007-2013 formalno je usvojen 17. maja 2006. kada su Parlament, Savjet i Komisija potpisali Interinstitucionalni sporazum, koji sadrži financijski okvir za sljedeći šestogodišnji period, čija je struktura prikazana na Grafiku 1. Prema okviru, trošenja za poljoprivredu odvojena su od trošenja namjenjenih za ruralni razvoj i zaštitu okoline, i iznose 36% budućih budžeta. Izdvajanja za ruralni razvoj i zaštitu okoline iznose 10%. Prema prošloj financijskoj prognozi za poljoprivredu je izdvajano 38% sredstava budžeta EU. Nova financijska prognoza fokusirana je više na mjere za povećanje konkurentnosti, rast i zapošljavanje te razvoj najnerazvijenijih dijelova Unije. Očekivati je da će se sporenja oko poljoprivrede u budućnosti ublažiti.

Grafik 1: Struktura evropskog budžeta prema financijskoj prognozi 2007-2013

Izvor: ec.europa.eu/budget/prior_future/next_fin_framework_en.htm

Tržišna organizacija poljoprivrede zamijenila je nacionalne sisteme za podršku poljoprivrednim proizvođačima koji su do tada postojali. Ciljevi navedeni u Ugovorima Zajednice uglavnom su ispunjeni. Nakon uspostavljanja ZPP, *Zajednica (Unija) je praktično od uvoznika poljoprivrednih proizvoda postala njihov izvoznik.*

Uprkos poteškoćama koje su izazvane primjenom ZPP, kao na primjer veliki izdaci iz budžeta EU, diskriminacija južnih u odnosu na sjeverne proizvode i diskriminacija sitnih u odnosu na krupne proizvođače, strukturni (a ne ciklični) viškovi poljoprivrednih proizvoda i tome slično, **nikada nije postojala inicijativa da se ZPP ukine.**

Uvođenje evra i opšta stabilnost deviznih kurseva u Evropi uklonila je sve teškoće vezane za novčane kompenzacije. Novčane kompenzacije predstavljale su subvencije i poreze za uvoz i izvoz u unutrašnjoj poljoprivrednoj razmjeni i bile su jedan od stalnih problema među državama članicama. Cijepanje tržišta koje je usljed ovog nastalo zahtjevalo je njihovo ukidanje što je navedeno u Kokfildovom izvještaju 1985. godine. Iako su do početka 90-ih skoro sve kompenzacije ukinute nakon ponovne nestabilnosti deviznih kurseva sistem podrške cijenama ponovo je revidiran. Ovaj problem potpuno je riješen tek uvođenjem evra. To potvrđuje svrsishodnost koordinacije politika unutar EU. Iskorišćavanje pozitivnih efekata neke od politika treba koristiti gdje god je to moguće.

Zajednička poljoprivredna politika i druge politike Evropske Unije dovele su do stvaranja velikog jedinstvenog tržišta poljoprivredne robe u EU i doprinjele su da EU postane važan svjetski učesnik na polju poljoprivrede.

2.3. Politika konkurencije i industrijska politika EU kroz prizmu jedinstvenog evropskog tržišta

Izbor da se analiziraju upravo ove dvije politike nalazin u dva razloga:

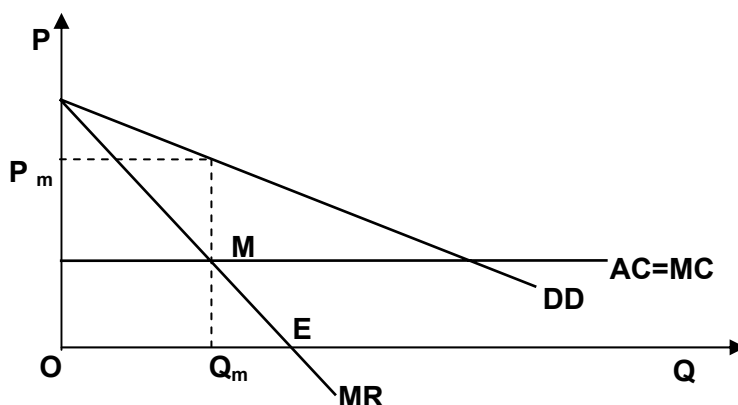
1. politika konkurencije i industrijska politika EU dvije su naizgled suprotstavljene politike; jedna utiče na tržište želeći da ga učini što slobodnijim - politika konkurencije, dok ga industrijska politika deformiše uzimajući sredstva od jednih da bi ih dala drugim
2. obije ove politike zanimljivo je analizirati kroz prizmu Jedinostvenog evropskog tržišta čije je stvaranje završeno Programom jedinstvenog tržišta 1992. godine

2.3.1. Politika konkurencije

Neoklasična ekonomska teorija prihvatila je kao aksiom da slobodna konkurencija na tržištu pruža najbolje poslovne mogućnosti, te da vrši efikasnu, odnosno optimalnu alokaciju faktora proizvodnje.

EU ima sopstvena pravila konkurencije koja se odnose na ograničenja konkurencije, zloupotrebu dominantnog položaja i državnu pomoć. Sljedeći grafik prikazuje stanje u kojem monopolosko utvrđivanje cijena narušava blagostanje potrošača.

Grafik 2: Efekti monopola na blagostanje

Izvor: Miroslav N. Jovanović, *Ekonomska integracija Evrope*, Beograd, 2004., strana 250.

Horizontalna osa OQ predstavlja proizvedenu količinu dok vertikalna osa OP predstavlja cijenu po kojoj se roba ili usluge nude na tržištu.

Krive AC i MC su prosječni, odnosno marginalni troškovi koji su ovdje pojednostavljeno prikazani kao horizontalne krive i u ovom pojednostavljenom prikazu oni su jednake veličine. U tački E monopolista maksimizira svoj ukupan prihod (jer je u toj tački marginalni prihod jednak nuli) dok do maksimiziranja profita dolazi u tački M gdje je granični prihod MR jednak graničnom trošku MC. Cijena bi u tom slučaju bila znatno niža od monopolističke OP_m , ali kriva tražnje DD omogućava monopolisti da odredi samostalan odnos količine i cijene po kojoj maksimizira svoj profit. Količina OQ_m je manja a cijena OP_m viša od cijene koja bi se uspostavila u slučaju savršene konkurencije. Potrošači gube po oba ova osnova.

Tržišna struktura monopola dovodi do smanjenja obima proizvodnje i to uz više cijene. Monopolista je u mogućnosti da diktira ili samostalno utvrđuje cijene dok u uslovima savršene konkurencija nijedan proizvođač nema tu moć.

Ovime se narušava blagostanje potrošača dok se sa društvenog stanovišta vrši suboptimalna alokacija resursa. Treba ipak spomenuti da postoje industrije u kojima je postojanje monopola efikasnije od uslova slobodne konkurencije jer postoje visoki troškovi ulaska, ekonomija obima, nepovratni troškovi koji bi mnoštvo neefikasnih, sitnih proizvođača primorali na proizvodnju po višoj cijeni od monopolističke.

Konkurenciju u zemlji u odnosu na konkurente iz vana moguće je postići na 3 načina:

- obezvrijeđivanjem domaće valute
- smanjenjem zarada
- rastom produktivnosti

Ovaj treći način je svakako najbolji put za postizanje konkurentnosti roba i usluga. Povećanje produktivnosti moguće je ostvariti stalnim inoviranjem. Inovacija podstiče konkurenciju (jer mijenja, odnosno smanjuje skup faktora koji se koriste u proizvodnji čineći autput jeftinijim) ali i konkurencija podstiče inovaciju. Konkurencija podstiče inovaciju tako što se veći broj proizvođača nadmeće u bespoštednoj tržišnoj utakmici (uz pretpostavku slobodnog tržišta) i u toj borbi nastoji da bude konkurentniji od drugih – kroz stalno inoviranje.

Čini se da međunarodna integracija povećava konkurenciju – na većem jedinstvenom tržištu (kakvo je tržište EU), na kojem se više trguje, konkurencija treba da raste što prema prethodnim pretpostavkama dovodi do inovacija. One, pak dovode do rasta produktivnosti, a rekli smo da je upravo porast produktivnosti najbolji put za rast konkurentnosti.

Monopolizacija i koncentracija čak ne moraju da budu glavni faktori inoviranja. Najveći broj inovacija nije potekao od obaveznog istraživanja i razvoja (R&D). Mnogo više ih je poteklo od inženjera proizvodnje, tehničara, poslovođa, osoblja za održavanje i radnika u proizvodnji.

Strateški cilj koji je postavio Evropski Savjet na Samitu u Lisabonu po kome EU treba da postane najkonkurentnija i najdinamičnija privreda na svijetu, koja se zasniva na znanju i koja je sposobna da ostvari održiv privredni rast sa većim brojem boljih radnih mjesta i većom socijalnom kohezijom prilično je ambiciozan zadatak. Objavljeni preliminarni budžet za 2007. - prvi u okviru nove finansijske prognoze, pokazuje stremjenja ka tom cilju. U novoj finansijskoj perspektivi otvoriće se nova generacija programa usmjerenih na prioritete EU: rast i zapošljavanje. Budžetska sredstva usmjeravaju se na četiri strateška cilja: prosperitet, solidarnost, sigurnost i ostvarivanje tih ciljeva i izvan EU.

Ukupni iznos preliminarnog budžeta za 2007. iznosi 126,8 mld eura, što predstavlja 1,08% BND-a Zajednice i predstavlja porast od 4,6% u odnosu na 2006. Od toga iznosa 43% indirektno je namijenjeno aktivnostima za sprovođenje Lisabonske strategije, tj. programe kao što su Konkurentnost i inovacije (CIP), Trans-evropske mreže (TENs) za promet i energiju, Cjeloživotno učenje, i tome slično.

2.3.1.1. Pravila i načini sprovođenja politike konkurencije EU

Vidimo da je politika konkurencije od velikog značaja za istinsko funkcionisanje zajedničkog, danas jedinstvenog tržišta EU i ostvarivanje četiri slobode (protoka ljudi, robe, kapitala i usluga). Njen cilj jeste da doprinese pospješivanju tržišne razmjene i daljem izgrađivanju tržišta.

U pitanju je jedna od najrazvijenijih politika Zajednice – njeni pravni postulati, kao i njihova primjena i razrada od strane pojedinih organa Unije, u osnovi sadrže ideju o izgradnji zajedničkog (jedinstvenog) tržišta. Uz to, osnivački ugovori postavljaju i dodatne ciljeve, poput blagostanja stanovništva država članica, čime se mogu pravdati brojni izuzeci, odstupanja i široko raširena državna pomoć kroz razne vidove subvencija. Sprovođenje ove politike nalazi se prevashodno u nadležnosti Evropske Zajednice – konkretno Evropske Komisije, ali i u jurisdikciji anti-monopolskih tijela država članica. Svi oni zajedno čine Evropsku mrežu za konkurenciju.

Osnov prava konkurencije nalazi se u odjeljku VI Ugovora o Evropskoj Zajednici, koji sadrži konkretno poglavlje o pravilima konkurencije (čl. 81-89), ali i za konkurenciju isto tako bitna pravila o poreskom sistemu i približavanju zakonodavstava članica. Od značaja su takođe i pravila o zajedničkoj trgovinskoj politici sadržana u odjeljku IX. U pitanju su samo osnovi politike konkurencije, koji svoju razradu dobijaju kroz djelovanje Evropske Komisije – centralnog tijela za politiku konkurencije, koji je istovremeno i predlagač akata Savjetu; zatim, kroz djelovanje Savjeta Ministara – putem donošenja regulativa i direktiva; i, konačno, kroz djelovanje Evropskog Suda Pravde, koji je svojim presudama omogućavao istinsku izgradnju zajedničkog (jedinственog) tržišta (a, između ostalog, učinio i ono što Rimski ugovor nije – definisao konkurenciju kao tržišnu utakmicu koja za cilj ima ostvarenje društvenog napretka, ali ne kao čistu, apsolutnu tržišnu utakmicu i potpunu slobodu izbora na strani korisnika).

Ugovor sadrži odredbe koje se odnose direktno na preduzeća – sporazume između preduzeća, zloupotrebu dominantnog položaja, udruživanje preduzeća; kao i odredbe koje se odnose na državu – dodeljivanje državne pomoći i pravila koja se tiču javnih i preduzeća sa posebnim pravima, djelatnostima od opšteg interesa i fiskalnim monopolima. U aktivnost Komisije odnosno generalnog Direktorata za konkurenciju spadaju još i odnosi sa drugim državama sa kojima se sklapaju sporazumi u cilju regulisanja ove materije. U tom domenu najinteresantniji je sa Sjedinjenim Državama kao najvećim trgovinskim partnerom.

Sporazumi između preduzeća su regulisani članom 81. koji sankcioniše sve sporazume, odluke udruženja kao i dogovornu praksu koja može da nanese štetu trgovini između država članica, a čiji su cilj ili posljedica sprečavanje, narušavanje ili ograničavanje konkurencije unutar zajedničkog tržišta. Praksa je pokazala da postoji veliki broj različitih sporazuma kojima se može narušiti konkurencija, pa uredbе Savjeta i odluke Suda propisuju koje su to vrste koje nikada ne mogu biti izuzete od primjene sankcija iz člana 81. a koje su one koje uz ispunjavanje mnogih uslova mogu da se nađu u režimu kolektivnih i individualnih izuzeća.

Uredba Savjeta 1/2003 uređuje decentralizovan sistem davanja izuzeća, pružajući određena prava nacionalnim regulatorima, mada Evropska Komisija zadržava centralnu ulogu u ovom procesu. Komisija je u svojoj praksi, u materiji ovih sporazuma, primjenjivala dva kriterijuma: jedan je postojanje efekata na teritoriji Evropske Zajednice, što je sadržano i u Ugovoru, a drugi je stvoren u praksi Komisije, i to je pravilo *de minimis* koje je prvom donekle slično, ali omogućava Komisiji da se zbog obima posla usredsredi na ozbiljnija kršenja. Ovo pravilo se naziva još i Kriterijum bitnog kršenja konkurencije, a Komisija uzima da ono ne postoji ukoliko ugovornici zauzimaju manje od pet procenata tržišta kada je riječ o horizontalnim sporazumima (preduzeća na istom nivou proizvodnje ili distribucije) odnosno deset procenata kod vertikalnih sporazuma (preduzeća na različitim nivoima). Posljedice ovakvih sporazuma jesu kazna za učesnike i apsolutna ništavost sporazuma. Komisija može da zabrani sporazum i izrekne kaznu. Zanimljivo je da to mogu učiniti i odgovarajući organi država članica, ukoliko Komisija nije pokrenula postupak, s tim što se u tom slučaju predviđa prvenstvo Komisije (može da preuzme postupak). Sankciju ništavosti ovih sporazuma jedino mogu izreći sudski organi, pa se ova nadležnost nalazi na nacionalnom nivou.

Na ovom primjeru se jasno može videti podjeljenost nadležnosti između EZ i država članica.

Član 82. zabranjuje zloupotrebu **dominantnog položaja** od strane preduzeća na zajedničkom tržištu ili njegovom bitnom dijelu, u mjeri u kojoj se ugrožava razmjena između država članica. Ovaj član ne sadrži definiciju dominantnog položaja već samo, poput prethodnog, nelimitativno navodi načine na koje se zloupotreba može činiti.

Treba dodati da je ključno to što član 82. zabranjuje samo zloupotrebu dominantnog položaja a ne i njegov nastanak, čime se u izvjesnom smislu podstiče razvoj preduzeća i podiže konkurentnost na spoljnjem planu; no ipak može se reći da je i sticanje ovakvog položaja ograničeno kroz kontrolu udruživanja.

Uredbom 4069/89, takozvani *Merger control regulation*, Savjet je dopunio odredbe prethodnih članova propisujući proceduru kontrole udruživanja kompanija. Sva fuzionisanja

podležu prethodnoj notifikaciji kod Komisije, i dobijaju od nje odobrenje. Da bi se ocijenilo da li je ovo spajanje od «evropskog značaja» koriste se kriterijumi ukupnog prometa ovih kompanija u svijetu (većeg od 5 milijardi evra), kao i promet na tržištu EU (veći od 250 miliona evra). Pored ovih osnovnih, koristi se još nekoliko kriterijuma. Na ovaj način se uticaj Evropske Komisije proširuje van granica Unije i stvara se mogućnost globalnog uticaja na spajanje kompanija. Ipak, dosadašnja praksa Komisije pokazala je da se rijetko pribjegavalo zabranama, što je dobro, pošto omogućava uspješnije poslovanje i veću konkurentnost kompanija (koji se postižu putem spajanja).

Član 86. je posebno interesantan, pošto propisuje primjenu pravila o konkurenciji na posebne vrste preduzeća u državama članicama, mada samo u mjeri u kojoj se ne sprečava ispunjenje misija koje su im povjerene. Ovdje se pre svega radi o djelatnostima od opšteg interesa i zadovoljavanju vitalnih potreba stanovništva, što se u državama članicama mahom čini kroz javna preduzeća sa državnom kontrolom, ili putem davanja posebnih i ekskluzivnih prava određenim preduzećima. I pored toga što ugovor daje u nadležnost Komisiji da brine o primjeni ovog člana, i upućuje uputstva i odluke članicama, nameće se zaključak da je ovde Rimski sporazum napravio kompromis i da državama članicama zbog osjetljivosti ostavlja veliku slobodu. Ipak, treba naglasiti ulogu Suda koji je djelovao kao brana širenju monopola koji nisu «objektivno opravdani», i utvrdio nophodnost postojanja nezavisnih administrativnih tijela za sektor telekomunikacije.

Državna pomoć je možda najinteresantnije pitanje u politici konkurencije zato što se država, koristeći svoj monopol prinude, nalazi u stanju da prikuplja poreze od jednih i zatim ta sredstva redistribuira drugima, utičući na taj način na konkurenciju na zajedničkom tržištu, i održavajući u životu preduzeća koja bi bez pomoći propala. Ova pomoć ima razne oblike i veoma je zastupljena u EU kroz aktivnosti članica. Rimski sporazum pomoć reguliše članovima 87. i 88. Član 87. načelno zabranjuje subvencije koje su protivne slobodnoj konkurenciji na zajedničkom tržištu, ali sasvim razumljivo propisuje i tri slučaja kada pomoć nije protivna, kao i nekoliko slučajeva kada može biti u skladu sa zajedničkim tržištem. Značajno je to što član 88. propisuje proceduru dok nameće dužnost državi da o svojim mjerama pomoći (ili njihovoj izmjeni) obavještava Komisiju, koja mora da se povinuje njenoj suprotnoj odluci ukoliko određene mjere nisu u skladu sa zajedničkim tržištem. Na ovaj način se postiže određena ravnoteža između potrebe pomoći ugroženima i nerazvijenima, i narušavanja konkurencije kroz pomaganje loših i neuspješnih, a na račun i štetu svih poreskih obveznika. Značajno je i to što nije dozvoljena individualna pomoć preduzećima (premda je bilo takvih slučajeva), već samo kolektivna, i to pod određenim uslovima (npr. u određenom nerazvijenom regionu). Ova politika je kroz praksu pokazala priličnu fleksibilnost jer je, npr. dopuštena pomoć malim i srednjim preduzećima ali do određenih granica, pošto je ocijenjeno da ona nema uticaj na funkcionisanje zajedničkog tržišta. Konačno, na nivou same EU postoje politike i programi koji su upravo zamišljeni i usmereni sa istom svrhom pomoći i idejom socijalne i ekonomske kohezije. Sljedeća tabela daje podatke o državnoj pomoći izraženoj kao procenat BDP-a.

Tabela 4: Državna pomoć u zemljama EU izražena u procentima BDP-a

godina	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU (15 zemalja)	1,08	0,98	0,95	1,14	0,74	0,61	0,60	0,61	0,66	0,58	0,57
Evro zona (12)	1,24	1,11	1,06	1,34	0,84	0,71	0,69	0,70	0,76	0,64	0,61

Izvor: EUROSTAT

Podaci nedvosmisleno pokazuju da se nacionalna državna pomoć u zemljama EU, uz određena godišnja kolebanja smanjuje. Od 1994. procenat državne pomoći koji se izdvaja za razne sektore i programe rekonstrukcije i spašavanja preduzeća, i u 15-orke i u zemljama EMU je prepolovljen (kao postotak društvenog proizvoda u 1994. on je iznosio 1,08 i 1,24 za

15 zemalja i 12 zemalja EMU, respektivno dok je u 2004. ovaj postotak opao na 0,57, odnosno 0,61). Jedan od faktora koji su uticali na to sigurno su i strogi kriterijumi konvergencije koje su sebi odredile zemlje Evrozone. Fiksiranje javnih izdataka neprestano smanjuju državnu pomoć zemalja.

2.3.1.2. Zaključak

Konkurencija treba da dovede do snižavanja cijena i troškova (što bi dovelo do ekonomskog rasta sa smanjenim inflacionim pritiskom) ili povećavanja autputa po istim cijenama. Moguće je, takođe, istovremeni spoj koristi oba efekta – smanjenja cijena i povećanja autputa. Program jedinstvenog tržišta iz 1992. omogućio je da se efekti povećane konkurencije iskoriste u većoj mjeri nego što je to bilo ranije. Uklanjanje unutrašnjih barijera dovelo je do rasta konkurencije i dalo je Evropskoj uniji priliku da iskoristi do tada neiskorištene efekte ekonomije obima. Efektima ekonomije obima smanjivali su se troškovi proizvodnje čime su evropski proizvođači postajali konkurentniji na globalnom tržištu. Pojačana konkurencija nije koristila samo proizvođačima već i potrošačima kroz niže cijene na tržištu. Srž Programa jedinstvenog evropskog tržišta čini upravo postizanje i jačanje konkurentnosti.

Politika konkurencije, uz to što je dobar pokazatelj razvoja EU poslednjih decenija kroz praksu Savjeta, Komisije i Suda, takođe je pokazatelj koliko je stvarno EU riješena da učini svoje tržište slobodnim. I pored nacionalnih interesa koji su razumljivi, a tiču se želje za održavanje nekih preduzeća/industrija u životu, regionalnog razvoja, R&D u malim i srednjim preduzećima i tome slično, nesporno je da se evropske institucije dobro snalaze u ulozi tržišnog regulatora. Politika konkurencije je pokazatelj koliko jedna dobra i naizgled jednostavna ideja kreiranja zajedničkog, danas jedinstvenog tržišta iziskuje rada da bi se obezbjedila fer tržišna utakmica.

2.3.2. Industrijska politika EU

Definisanje industrijske politike treba početi od definisanja industrije. Industrija se definiše kao grupa preduzeća koja proizvodi iste ili slične vrste proizvoda (usluga) a takmiči se na istom tržištu. Industrijska politika predstavlja one mjere vlade koje su usmjerene na neku određenu industriju ili preduzeće. Svjetska banka dala je svoju definiciju industrijske politike koja kaže da su to naponi vlade da bi se izmjenila industrijska struktura i da bi se unapredio privredni rast zasnovan na proizvodnji.

U nerazvijenim zemljama, generalno se industrijska politika posmatra kao sredstvo privrednog razvoja kroz davanje prednosti jednim u odnosu na druge. U razvijenim zemljama ova politika može da znači stvaranje uslova za slobodnu konkurenciju. Takav slučaj je, vidjećemo, upravo sa EU.

Preraspodjela resursa a ne (pre)raspodjela nacionalnog bogatstva je u centru industrijske politike. Uloga vlada u ovom procesu izuzetno je zahtjevna. Njen osnovni zadatak je naći formulu kako pomoći tržištu da se ostvare bolji rezultati od onih koji bi bili ostvareni u sistemu potpuno slobodnog tržišta. U izboru između *laissez-faire* i intervencije države, nalazi se pitanje – da li tržište prepustiti nesavršenim preduzetnicima ili nesavršenim vladama. Oba pomenuta izbora predstavljaju druga najbolja (podoptimalna) rješenja.

I pored nastojanja zemalja da smanje uticaj javne intervencije, primjeri razvijenih zemalja pokazuju da su u prethodnom periodu najviše uspjeha imale upravo one zemlje čije su vlasti intervenisale u privredi, naravno na efikasan način.

Instrumenti industrijske politike tradicionalno su bile carinske tarife. Smanjivanje carinskih tarifa u okviru GATT/STO doprinjelo je tome da danas imamo niz mjera, vidljivih i «nevidljivih» kojima se može zaštititi ciljni sektor. U te instrumente spadaju: subvencije,

necarinske barijere, poreska politika, tehnički standardi, kontrola cijena, javne nabavke i tome slično.

Međutim, **najbolji instrumenti** industrijske politike su *makroekonomska stabilnost* i ulaganje u *obrazovanje*.

Prisjetimo se sad kriterijuma konvergencije: niska stopa inflacije, stabilan devizni kurs i granice pozitivnih kamatnih stopa. Ova tri instrumenta konstituišu stabilan makroekonomski okvir u kojem poslovanje nije izloženo sistemskom riziku. EMU, odnosno strogi kriterijumi koji su uspostavljeni Mاستrihtskim ugovorom doprinose ovom cilju. Sljedeće dvije tabele to i potvrđuju.

Tabela 5: Stopa inflacije (u %)

godina	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU (25 zemalja)	2,6	2,1	1,6	2,4	2,4	2,1	1,9	2,1	2,2
EU (15 zemalja)	1,7	1,3	1,2	1,9	2,2	2,1	2,0	2,0	2,1

Izvor: EUROSTAT

Tabela 6: Dugoročne kamatne stope 12 zemalja EMU

godina	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Evro zona	8,73	7,23	5,99	4,71	4,66	5,44	5,03	4,91	4,14	4,12	3,42
Evro zona	-	-	-	4,71	4,66	5,44	5,03	4,91	4,14	4,12	3,42

Izvor: EUROSTAT

Obrazovanje, odnosno ulaganje u ljudski kapital čine esencijalne mjere koje na dugi rok treba da podstaknu razvoj privrede. «Znanje je alatka koja nam pomaže da riješimo kritične društvene i ekonomske probleme.»^p Prema Lisabonskoj strategiji, EU bi do 2010. trebala postati najkonkurentnija i najdinamičnija privreda svijeta temeljena na znanju, sposobna za održivi privredni rast s više radnih mjesta i većom socijalnom kohezijom. Da bi se to ostvarilo, čelnici država i vlada pozvali su na modernizaciju obrazovnih sistema kako bi Unija do 2010. godine preuzela vodeće mjesto u svijetu u pogledu kvaliteta sistema obrazovanja i osposobljavanja. Reformski proces sprovodit će se u svakoj državi uz puno uvažavanje nacionalnih okruženja i tradicija, kao i putem saradnje država članica na evropskom nivou, širenjem najbolje prakse, boljom koordinacijom i zajedničkim nastojanjima da se zacrtani cilj postigne. Do 2010. valja postići tri glavna cilja:

- poboljšati kvalitet i učinkovitost sistema obrazovanja i naobrazbe u EU,
- osigurati da su ti sistemi pristupačni svima i
- i obrazovanje i naobrazbu otvoriti ostalim dijelovima svijeta.

Takođe, na sastanku Evropskoga savjeta u Barseloni u martu 2002. čelnici država i vlada članica EU postavili su zajednički cilj: povećanje nivoa ulaganja u istraživanje sa sadašnjih 1,9% na 3% BDP-a do 2010. godine. Očekuje se da bi više od 60% tog povećanja trebalo pokriti iz privatnog sektora. U 2004. godini prema podacima EUROSTAT-a izdvojeno je 1,9% BDP-a za istraživanje dok je ono u Sjedinjenim Državama iznosilo 2,66%. Evropski čelnici moraće da svoje zajedničke stavove i izjave konkretizuju! Radi se o osnovnom uslovu za postizanje konkurentnosti evropske proizvodnje u odnosu na direktne konkurente iz Sjedinjenih Država i Japana u kojem je u 2003. izdvojeno čak 3,2% BDP-a za istraživanje i razvoj.

Makroekonomska stabilnost i obrazovanje stvaraju uslove za razvoj na dugi rok. Unapređujući ove instrumente industrijske politike, napori vlada da bi se izmjenila industrijska struktura i da bi se unaprijedio privredni rast zasnovan na proizvodnji, kako

^p Marvin Peri, *Intelektualna istorija Evrope*, Beograd 2000., strana 588.

Svjetska banka definiše industrijsku politiku, sveli bi se na minimum. U ovom slučaju napori se kreću od osnove ka vrhu, što preventivno djeluje u smislu nepotrebnosti budućih akcija te dugoročno stvara uslove za razvoj. Mjere se poduzimaju u najranijem stadijumu dok su rezultati tih mjera samo njihova logična posljedica.

Industrijska politika EU još je jedan dobar primjer primjene principa supsidijarnosti – politika EU primjenjuje se u onoj oblasti tamo gdje je u mogućnosti da ostvari bolje rezultate od nacionalnih politika. Prije stvaranja EU industrijska politika država bila je usmjerena na očuvavanje radnih mjesta (defanzivna) *dok je industrijska politika EU prije ofanzivna – fokus je prebačen na rizične ali rastuće, perspektivne industrije*. Ustvari, industrijska politika EU nije zamjena za nacionalne industrijske politike nego njihova dopuna. Konstituisana je tako da doprinese usaglašavanju i koordinaciji nacionalnih makroekonomskih politika koje na **jedinstvenom** tržištu moraju da budu usaglašene ako se žele iskoristiti sve prednosti ovog najznačajnijeg projekta evropskih integracionih procesa (stvaranje EMU bila je direktna posljedica stvaranja jedinstvenog tržišta). Jedinstveno tržište omogućilo je EU da ima ogromno «domaće» tržište, mjereno brojem potrošača. U odnosu na SAD i Japan to je izuzetna, izuzetna prednost. Industrijske politike država članica usaglašene su stvaranjem jedinstvenog ekonomskog prostora EU.

2.3.3. Jedinstveno tržište EU

Nakon što su se efekti koje je donijelo ukidanje carinskih tarifa i kvota istrošili, nastupio je period «evroskleroze». Evropa je gubila korak sa konkurentima, prvenstveno sa Sjedinjenim Državama i Japanom. Postojanje raznih vidova necarinskih barijera, zaštita domaćih preduzeća od unutrašnje konkurencije EU i strane konkurencije učinilo je da određena evropska preduzeća izgube konkurentnu snagu u odnosu na mnoga japanska i američka preduzeća. Iskrivljena konkurencija donosila je ogromne gubitke evropskoj privredi. Necarinske barijere doprinose rastu troškova koji nastaju iz nekonkurentne segmentacije tržišta. Njihovim uklanjanjem rasla bi konkurencija a time i efikasnost proizvođača, iskorištavali bi se efekti ekonomije obima na većem integrisanom (domaćem) tržištu a takođe bi se iskorištavali i efekti specijalizacije.

Usvajanje Kokfildove Bijele knjige 1985. i usvajanje Jedinstvenog evropskog akta 1987. trebalo je omogućiti sprovođenje Programa jedinstvenog tržišta. On je sadržavao 282 zakonska rješenja kojima je trebalo ukinuti sve necarinske barijere koje su u evropsku privredu učinile tromom i nekonkurentnom. Uklanjanje necarinskih barijera značilo je i ukidanje necarinskih barijera kao mjera industrijske politike. Sve fizičke (ukidanje graničnih barijera), fiskalne (usaglašavanje poreza na dodatu vrijednost i akciznih stopa) i tehničke barijere (uklanjanje barijera koje stvaraju nacionalni propisi i standardi) trebalo je ukinuti do kraja 1992. godine.

Stvaranje jedinstvenog tržišta dalo je novi zamah EU. Sljedeća tabela pokazuje koliko je danas učešće međusobne razmjene evropskih zemalja, a dati su podaci i za zemlje Evropske zone slobodne trgovine te SAD, Japana i Kanade.

Tabela 7: Učešće uvoza iz zemalja EU u ukupnom uvozu svake zemlje

godina	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU (25 zemalja)	63.1	64.0	65.2	65.5	65.4	63.8
Belgija	70.4	71.7	72.6	73.2	72.4	71.7
Češka	75.0	74.3	72.3	71.0	79.9	81.1
Danska	72.0	72.5	74.6	73.3	70.7	71.1
Njemačka	62.7	64.0	65.1	65.5	65.0	64.0
Estonija	70.4	66.2	68.6	64.8	73.6	75.9
Grčka	62.8	55.8	53.7	56.2	57.9	55.6

Španija	67.6	68.4	68.9	69.1	67.6	63.0
Francuska	67.0	67.1	68.2	69.8	69.1	66.7
Irska	63.3	66.8	67.0	62.7	65.8	66.3
Italija	59.7	60.3	61.0	61.4	60.4	57.2
Kipar	58.2	58.3	56.9	59.4	68.0	68.3
Letonija	74.0	75.8	77.2	75.3	75.5	75.2
Litvanija	54.5	54.4	56.5	55.8	63.3	59.0
Luksemburg	83.9	81.4	83.3	77.4	75.9	72.6
Mađarska	65.0	64.7	63.7	63.1	66.9	67.4
Malta	60.5	64.6	68.1	68.0	72.6	74.9
Holandija	53.1	53.7	55.0	54.6	52.9	49.5
Austrija	79.6	79.8	79.9	80.7	81.4	78.7
Poljska	68.6	69.3	69.3	69.1	74.8	74.7
Portugal	76.3	76.6	79.7	79.3	77.0	76.5
Slovenija	75.9	76.1	76.4	75.6	81.3	78.2
Slovačka	69.9	71.7	72.7	74.0	79.0	78.9
Finska	66.9	69.3	69.8	68.2	67.3	65.8
Švedska	68.2	69.8	70.9	71.7	72.0	70.4
Velika Britanija	51.6	53.4	56.9	56.4	55.7	55.7
Island	60.6	58.9	58.0	63.8	60.9	61.6
Norveška	66.2	69.5	70.5	70.9	70.6	69.2
Švicarska	76.0	77.8	79.9	81.5	81.4	80.4
Sjedinjene Države	18.6	19.7	19.9	19.9	19.1	:
Japan	12.5	13.0	13.3	13.1	12.7	:
Kanada	10.6	11.5	11.4	11.9	11.8	

Izvor: EUROSTAT

Tabela 8: Učešće izvoza u zemlje EU u ukupnom izvozu svake zemlje

godina	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU (25 zemalja)	67.5	67.3	67.4	68.0	67.7	66.7
Belgija	76.6	77.7	75.2	76.9	76.8	76.4
Češka	85.0	85.5	84.7	86.3	86.0	84.2
Danska	70.4	69.3	69.5	70.0	70.4	70.5
Njemačka	64.1	63.0	62.7	64.2	63.7	63.4
Estonija	88.1	81.3	81.6	82.4	80.3	77.9
Grčka	54.9	50.6	52.3	56.1	54.8	52.9
Španija	72.8	74.2	74.5	74.9	73.9	71.8
Francuska	64.5	63.8	64.6	66.1	65.4	62.6
Irska	64.6	64.1	65.9	62.3	62.8	63.4
Italija	60.3	59.5	59.3	60.6	60.0	58.6
Kipar	58.4	53.5	55.9	59.6	65.3	71.7
Letonija	80.7	78.5	77.7	79.3	77.3	76.4
Litvanija	74.6	73.2	69.2	62.5	66.9	65.3

Luksemburg	86.7	88.2	88.2	89.2	90.1	89.4
Mađarska	81.3	80.9	81.8	81.2	79.4	76.3
Malta	33.9	52.5	47.4	48.7	50.3	51.6
Holandija	81.1	81.2	80.1	80.1	79.5	79.2
Austrija	73.7	73.6	73.5	73.6	71.6	69.3
Poljska	80.4	80.3	80.3	80.8	79.1	77.2
Portugal	81.5	81.1	81.2	80.9	79.9	79.8
Slovenija	71.2	69.7	67.5	66.9	66.0	66.4
Slovačka	88.6	89.3	88.2	84.7	85.1	85.4
Finska	62.9	60.4	61.0	60.1	57.9	56.0
Švedska	60.1	58.7	58.3	58.4	58.7	58.4
Velika Britanija	59.1	59.6	61.1	58.9	58.4	56.9
Island	68.6	70.0	72.3	73.8	75.2	74.6
Norveška	77.7	78.3	76.8	78.5	79.0	80.7
Švicarska	61.3	62.7	61.8	62.4	62.0	61.8
Sjedinjene Države	21.5	22.2	21.2	21.3	20.9	:
Japan	16.8	16.5	15.3	16.0	15.8	:
Kanada	4.7	4.6	4.5	5.2	5.5	:

Izvor: EUROSTAT

Uočimo iz ove dvije tabele da međusobna razmjena između evropskih zemalja zauzima visoko učešće u razmjeni svake konkretne zemlje EU. Izvoz Češke i Slovačke prema ostalim zemljama EU kreće se oko 85% ukupnog izvoza ovih zemalja, dok je isti iznos za Veliku Britaniju, Finsku i Švedsku najniži, ali ipak viši od 50%.

«Iako nije klasična suverena država EU ima svoj jedinstveni ekonomski prostor, unutrašnje tržište ili Jedinstveno tržište Unije (Single Market/Internal Market).»⁹ Svaka država članica ili zemlje kandidati za članstvo moraju da stvore svoj jedinstveni ekonomski prostor. Sastavni dio pravne legislative EU po pitanju zajedničkog tržišta postaje dio pravne legislative konkretne zemlje. Podsjetimo se da iako suverena država, BIH još uvijek nema jedinstven ekonomski prostor.

Efekti stvaranja jedinstvenog tržišta detaljno su analizirani u prvom dijelu rada na osnovu izvještaja Evropske Komisije a dati su i podaci o procjeni troškova nepostojanja jedinstvenog tržišta na osnovu Čekinijevog izvještaja. Na ovom mjestu treba napomenuti da su stvarni efekti dugoročnog karaktera, da su teško mjerljivi i da je teško odvojiti stvarne pozitivne posljedice jedinstvenog tržišta od onih koje bi se ionako desile. Sigurno je to da su procesi pokrenuti stvaranjem jedinstvenog tržišta pokrenuli stvaranje EMU čime su uklonjeni rizici promjena deviznih kurseva i stvorena opšta makroekonomska stabilnost. Jedinstveno tržište i ekonomska i monetarna unija su procesi čije efekte nije jednostavno sagledati. Sigurno je i to da je novi pristup koji je usvojila Evropska Komisija u pogledu industrijske politike od 1985. bio takav da se favorizuju rizična ali uspješna preduzeća. EU je postala više uključena u industrije koje se mijenjaju, oblasti visoke tehnologije nego u pomoć industrijama koje slabe.

Prostora za unaprijeđenje jedinstvenog tržišta još uvijek ima. U ostvarivanju četiri slobode značajnu ulogu imaju poreski sistemi. Harmonizacija indirektnih poreza država članica neophodna je u sadašnjem periodu razvoja EU koja nema svoj poseban sistem poreza. Iskustvo Sjedinjenih Država potvrđuje da je sasvim moguće postojanje različitih poreskih stopa bez postojanja granica. Postoji opšta saglasnost među državama članicama da je poreska

⁹ Zekerijah Smajić, *Evropska unija za svakoga*, Sarajevo, 2005., strana 178.

harmonizacija neophodna kako bi se uklonila štetna poreska konkurencija. Pri tom, potpuno ujednačavanje fiskalnih sistema nije neophodno za funkcionisanje ekonomske i monetarne unije. Postepenost kao način harmonizacije poreskih sistema država članica je put koji je izabrala EU. Pitanje fiskalnog suvereniteta država je osjetljivo i zahtjeva strpljivo i oprezno sprovođenje,...«i iznad svega, političku volju koju ekonomska teorija ne može da predvidi.»^f

Sljedeća tabela pokazuje stope poreza na dodatu vrijednost koje se u EZ (EU) kreću od 15-25%, a zemlje samostalno utvrđuju stope unutar ovih gornjih i donjih granica. Redukovane stope od najmanje 5% primjenjuju se za dvadesetak proizvoda i usluga, koji se smatraju suštinskim i koji se ne razmjenjuju u velikoj mjeri preko nacionalnih granica.

Tabela 9: stope PDV-a u zemljama EU

Država	Ekstra redukovana stopa	Redukovana stopa	Standardna stopa
Belgija	-	6	21
Češka	-	5	19
Danska	-	-	25
Njemačka	-	7	16
Estonija	-	5	18
Grčka	4,5	9	19
Španija	4	7	16
Francuska	2,1	5,5	19,6
Irska	4,4	13,5	21
Italija	4	10	20
Kipar	-	5	15
Letonija	-	5	18
Litvanija	-	5	18
Luksemburg	3	6	15
Mađarska	-	5	20
Malta	-	5	18
Holandija	-	6	19
Austrija	-	10	20
Poljska	3	7	22
Portugal	-	5	21
Slovenija	-	8,5	20
Slovačka	-	-	19
Finska	-	8	22
Švedska	-	6	25
Velika britanija	-	5	17,5

Izvor: www.expatax.nl/vatrates

Ukoliko je cilj jedinstvena stopa poreza na dodatu vrijednost, onda postoji znatno prostora za poboljšanje ovog modela oporezivanja.

^f Miroslav N. Jovanović, *Ekonomski integracija Evrope*, Beograd, 2004., strana 185.

2.3.3.1. Zaključak

Program jedinstvenog tržišta omogućio je uklanjanje raznih nekarinskih barijera industrijske politike a takođe je podstakao rast konkurentnosti evropskih preduzeća. U idealnom slučaju, kada bi se omogućilo 100 postotno ispunjenje efekata jedinstvenog tržišta, mjere ove dvije politike bile bi nepotrebne. Ili bi bile ograničene na one oblasti za koje privatni kapital nije zainteresovan i oblasti prirodnih monopola. Ovo je naravno samo teorijski slučaj. Efekti jedinstvenog tržišta su dugoročni i teško mjerljivi, ali je nesporno da je Program jedinstvenog tržišta omogućio Evropi prevazilaženje perioda evroskleroze – duboke krize u kojoj se Zajednica nalazila osamdesetih godina.

III DIO

EVROPSKA UNIJA KAO INOVACIJA

3.1. Oblici ekonomskih integracija i razlozi integrisanja zemalja

Prema stepenu ekonomske integrisanosti regionalne integracione zone mogu imati sljedeće oblike:

- zona slobodne trgovine
- carinska unija
- zajedničko tržište
- ekonomska zajednica
- monetarna unija^s

Zona slobodne trgovine je takav oblik ekonomske integracije u kojem zemlje ukidaju carinske tarife u međusobnoj trgovini ali zadržavaju samostalnu carinsku politiku prema trećim zemljama.

Carinska unija je viši nivo integracije jer se pored ukidanja međusobnih carina u integriranoj zoni uvodi i jedinstvena carinska politika prema trećim zemljama.

Zajedničko tržište obuhvata karakteristike carinske unije u pogledu carinske politike te istovremeno obezbjeđuje mobilnost faktora proizvodnje unutar integriranog tržišta.

U *ekonomskoj uniji* obezbjeđene su jedinstvene mjere ekonomske politike na integriranom području koje omogućuju postojanje integriranog tržišta roba, radne snage i kapitala.

Monetarna unija predstavlja najviši oblik regionalne integracije sa jedinstvenom monetarnom politikom i jedinstvenom valutom. «Ovime se pokušava prevazići postojanje međunarodne monetarne dezorganizacije i problem nepostojanja jedinstvenog, adekvatnog i opšteprihvaćenog monetarnog medija u međunarodnoj razmjeni.»^t

Postoje brojni elementi, odnosno faktori za koje se smatra da mogu opravdati razloge ekonomskih integracija, među kojima su i :

- želja za obezbjeđenjem tržišta država partnera
- države integracijom ubrzavaju i učvršćuju reforme neophodne domaćem tržištu
- izgradnja povjerenja u integriranoj zoni lakša je nego u multilateralnim institucijama i pregovorima; takođe, manjoj grupi zemalja, izgradnja toplih odnosa i prevazilaženje nesporazuma mnogo je lakše nego velikoj grupi koja može imati veliki broj suprotstavljenih ciljeva
- otvorena, liberalizovana trgovina otvara mogućnost većem broju preduzeća da se bore na većem tržištu; slabljenje i smanjenje moći monopola stvara mogućnosti za rast
- sporazumi o preferencijalnoj trgovini obezbjeđuju izvoznicima značajne koristi koje se ne bi mogle postići kroz unilateralnu liberalizaciju trgovine

Ako integracija pomaže razvoj privrede integriranih zemalja postavlja se pitanje da li to doprinosi blagostanju ostatka svijeta?

Odgovor može biti potvrđan ako se zna da je većina ekonomskih integracija nastojala da poveća trgovinu a ne da je ograniči. Ovo treba posmatrati kao koristan ekonomski efekat za sve.

U nastavku će biti izložene neke konkretne koristi od integrisanja za EU, predstavljene ekonomski relevantnim pokazateljima. No prije toga će se analizirati međunarodni karakter EU kao jedinstvene regionalne integracije.

---

^s Gordana Čenić-Jotanović, *Međunarodni ekonomski odnosi*, Banja Luka, 2006., strana 303.

^t Isto, strana 304.

3.2. Osvrt na međunarodni karakter EU (država ili međunarodna organizacija)

Pitanje da li je EU država ili međunarodna organizacija može biti postavljeno studentima koji se upoznaju sa osnovama funkcionisanja EU, a nemaju neka prethodna saznanja o ovoj temi. Onaj ko ima iole podrobnija saznanja o EU mora znati da je ona tvorevina koja u sebi prožima i elemente države i elemente međunarodne organizacije sa još nekim sebi svojstvenim osobinama. Izraz nadržavna organizacija koji neki koriste mislim da nije tačan. EU još uvijek nije država a još manje nadržavna organizacija. Riječ nadnacionalna (supranational) u ovom trenutku djeluje najadekvatnije jer u sebi kompresuje bazične karakteristike ove tvorevine.

Država se može definisati na više načina. Najjednostavniji je onaj koji kaže da je to organizovano političko društvo na određenoj teritoriji sa suverenom vlašću.

Tri osnovna konstitutivna elementa svake države su: teritorija, stanovništvo i suverena vlast. Istina, Konvencijom iz Montevidea 1993. definisano je i četvrto svojstvo koje svaka država mora imati a to je sposobnost da uspostavi odnose sa drugim državama, odnosno sposobnost da zaključuje međunarodne bilateralne i multilateralne ugovore. Uspostavljanjem jedinstvene spoljne i bezbjednosne politike na nivou EU ovaj uslov je ispunjen.

Ako krenemo od prvoga može se reći da je teritorija EU jednaka zbiru teritorija svih njenih država članica.

Drugi element je stanovništvo. Definitivno EU ima stanovništvo koje inkorporira sve stanovnike država članica. Ovdje, međutim, postoji jedan problem. To je pitanje državljanstva. Ugovorom o osnivanju EU, 1992. godine ustanovljeno je pravo građanstva gdje se kaže da je građanin Unije svako lice koje ima državljanstvo neke od država članica. Građanstvom Unije se kompletira, a ne zamjenjuje nacionalno državljanstvo.

Treći konstitutivni element države, suverenu vlast, Unija poseduje u onim oblastima u kojima su je na nju delegirale države članice. Ona u nekim oblastima nije delegirana jer države nemaju nikakva ovlašćenja u tim poljima osim onih koji im povjeri Unija. Na prvi pogled može se zaključiti da sa ovim elementom nema problema. Međutim, svaka država ima inherentno pravo da napusti EU ako ocijeni da bi njeni vitalni interesi bili ugroženi i ne postoji ni jedan mehanizam koji bi ovo spriječio. Istina, teško da će neka zemlja iskoristiti ovo pravo u bližoj budućnosti, ali ga ne treba a priori isključivati.

«Kada je riječ o *međunarodnim organizacijama* na prvom mjestu treba razlikovati međunarodne organizacije koje su usmjerene na saradnju od onih koje su usmjerene ka integraciji.»^u Konstitutivni elementi međunarodne organizacije su: države, međunarodni ugovor, stalni organi, oblasti djelovanja i poseban status. Sve elemente ima i EU. Kod države nema šta da se doda ili oduzme. Kada je u pitanju međunarodni ugovor tu se već može napraviti značajna razlika. Ugovor se ratifikuje u nacionalnim parlamentima i u slučaju organizacija, a i EU, mada u pojedinim državama idu prvo na referendum što ih čini još snažnijim. Neke države članice dale su ugovorima status iznad nacionalnog ustava, što nije slučaj ni sa jednim međunarodnim ugovorom na kojem se temelje organizacije. Ugovori EU imaju jaču pravnu snagu koja je potvrđena u praksi odlukama Suda od ugovora ostalih međunarodnih organizacija. U slučaju nesaglasnosti pravnih propisa Unije i pravnih propisa država članica, jaču pravnu snagu imaju propisi Unije.

Organi EU su : Evropski parlament koji biraju neposredno građani država članica, a nije delegiran od strane vlada kao kod klasičnih međunarodnih organizacija ; Evropski Savjet koji sačinjavaju šefovi država ili vlada ; Savjet ministara koji mijenja sastav ovisno od materije

---

^uRajko Kasagić, *Pravo Evropske unije*, Banja Luka, 2005., strana 116.

koja se nalazi na dnevnom redu, tako da dolaze različiti resorni ministri ; Komisija čiji članovi su nezavisni od država iz kojih potiču (što je donekle sličnost sa sekretarijatom tipičnih međunarodnih organizacija., ali su ovlaštenja Komisije nemjerljivo veća); Sud koji je toliko moćan da svojim mišljenjima i odlukama stvara novo pravo i time ide mnogo dalje od onog što je ustanovljeno eksplicitno osnivačkim ugovorima.

Oblasti djelovanja kod EU se neprestano šire i ona puno detaljnije reguliše polja djelovanja za razliku od međunarodnih organizacija.

Specifičnosti EU odnose se na:

- Sud, koji mnogi smatraju osovnom Unije, ne samo da tumači pravo već svojim mišljenjima ide dalje, stvarajući precedente koji postaju obavezna pravila.
- EU je specifična i po tome što njeni organi (Savjet na predlog Komisije sa različitim stepenom učešća Parlamenta) donose regulative (regulations), direktive (directives) i odluke (decesions) koje su obavezne ne samo za države već i za fizička i pravna lica na njihovim teritorijama što nije slučaj ni sa jednom drugom organizacijom. Ovi pravni akti obavezuju države bez obzira kako su one glasale u Savjetu. Ovo je za sada neviđeno nagrizanje suvereniteta u savremenom sistemu država. Što se tiče regulativa ne samo da nije potrebno da ih ratifikuju nacionalni parlamenti, već je zabranjeno članicama da potvrđuju pravilnike ili njihovo važenje. One ne smiju donositi nova pravila, niti dozvoliti neprimjenjivanje regulativa. Nešto je drugačija stvar sa direktivama. One propisiju samo cilj i vrijeme kada moraju biti implementirane, a bliže regulisanje prepušteno je državama. Odluke su pojedinačni administrativni akti koji obavezuju samo one kojima su upućene bilo da su u pitanju države, fizička ili pravna lica.
- Postoje oblasti u kojima je Unija preuzela isključivu nadležnost, odnosno oblasti gdje su se države u cjelosti odrekle svoje suverenosti. Najznačajnije su poznate četiri slobode (sloboda prometa roba, vršenja usluga, kratanja kapitala i ljudi), pravila konkurencije, monetarna politika koja je u nadležnosti Evropske centralne banke. Izuzetno značajna oblast koju u velikoj mjeri reguliše Unija je i poljoprivredna politika. Ugovorom iz Matrihta su utvrđene još dve značajne oblasti koje ustvari čine druga dva stuba EU: zajednička spoljnja i bezbjedonosna politika i pravosudna saradnja u građanskim i krivičnim stvarima.

EU je nadnacionalna organizacija koja će možda u daljnjoj budućnosti postati federacija, ili nešto slično tome. Za sad njena djelatnost prevazilazi nacionalne okvire, ali još uvijek nije u cjelosti inkorporirala u sebe sve državne djelatnosti (odbrana i bezbjednost, ljudska prava, državljanstvo, spoljnja politika, fiskalna politika...). Sve ovo ukazuje da EU još nije država jer joj nedostaje brojni korpus djelatnosti, a da prevazilazi nivo klasične međunarodne organizacije.

3.3. Evropska Unija kao inovacija

Ovakva konstatacija bi nas mogla dovesti do pitanja: da li je uopšte potrebno definisati status Evropske Unije? Da li je uopšte treba porediti sa klasičnom “državom - nacijom”? Evropska unija je sigurno jedinstvena tvorevina koja nije nastala po uzoru na bilo koju drugu organizaciju do danas. Možda će se neke druge integracione zone, koje će same uređivati svoj način funkcionisanja, stvarati po uzoru na EU.

Pa kako je onda nastala? **Evropska unija je inovacija međunarodnog javno – pravnog poretka.** Poslužiću se sada radom istaknutog filozofa američkog društva Pitera Drakera, koji se danas smatra “ocem” nauke menadžmenta, da objasnim svoje viđenje Evropske Unije.

Prema Drakeru inovacija ne mora nužno da bude tehnička, ... «ne mora uopšte da bude stvar.»^v Inovacija bi prije trebalo da bude socijalni i ekonomski nego tehnički termin. Dalje

---

^v Peter F. Drucker, *Innovation and entrepreneurship*, Copyright 1985 by Peter F. Drucker, strana 47.

Draker posvećuje pažnju razbijanju zablude da je inovacija «bljesak genijalnosti», trenutak čiji rezultat odjednom nastane u glavi romantičnog pronalazača. Od Prvog svjetskog rata, kako on kaže, inovacija je svrsishodan i sistematičan proces, istraživanje, koje je ... «planirano i organizovano sa visokom stepenom predvidljivosti, kako u pogledu postavljenih ciljeva tako i u pogledu očekivanih rezultata.»^w Sistemska inovacija sastoji se od svrsishodnog i organizovanog traganja za *promjenama*, tako da se u okviru sistemske analize mogućnosti takvih promjena mogu prihvatiti kao ekonomske ili socijalne inovacije.

Ogromna većina uspješnih inovacija koristi promjenu. I evropski integracioni procesi zasnivali su se na promjeni. I to promjeni nastaloj nakon Drugog svjetskog rata. Pored ogromnih, nikada tačno izmjerenih gubitaka u ljudstvu, na svakom području gdje su se vodile ratne operacije došlo je do velikog ili potpunog uništenja cesta, mostova, željeznica, telekomunikacionih sistema i drugih oblika infrastrukture, a mnoge države su doživjele ozbiljno smanjenje vlastitih industrijskih i drugih resursa.

Prema Drakeru postoji sedam izvora inovacija. Među njima je i onaj koji se meni čini najbliži kao izvor inovacije integracionih procesa u Evropi. To je izvor inovacije koji Draker naziva *potreba procesa*.

«Potreba procesa usavršava proces koji već postoji, zamjenjuje vezu koja je slaba, ponovo projektuje stari proces na osnovu novih raspoloživih saznanja.»^x

Počeci evropskih integracija mogu se posmatrati kao potreba kako bi se omogućio proces obnove a kasnije osigurao prosperitet i napredak evropskih zemalja. Maršalov plan, kojim je pokrenuta obnova Evrope, omogućio je konsolidaciju društvenih sistema u zapadnoj Evropi i eliminisanju socijalnih nemira koji su nastali usljed siromaštva i teškog života ljudi nakon rata. Integracija ratom razorene Evrope bila je politički imperativ u odnosu na opasnost sa istoka (SSSR). Drugo, zaštita mira odnosno onemogućavanje rata između Francuske i Njemačke bio je takođe politički imperativ. On je postignut ekonomskim sredstvima (EZUČ) koji su omogućili Evropi da postane ekonomski samoodrživ prostor. I stvaranje jedinstvenog tržišta bila je potreba i sredstvo kojim je trebalo prevazići period evroskleroze. ZPP je takođe proizašla iz nužnosti kako bi se Zajednici omogućila samodovoljnost u osnovnim životnim namirnicama. EMU je bila potreba kako bi se efekti jedinstvenog tržišta upotpunili.

Ekonomska sredstva za ostvarivanje političkih ciljeva danas treba posmatrati kao ciljeve same za sebe. Podsjetimo se ciljeva koji su iznjeti na samitu u Lisabonu, poznatih kao Lisabonska strategija prema kojoj bi EU do 2010. trebala postati najkonkurentnija i najdinamičnija privreda svijeta temeljena na znanju, sposobno za održivi privredni rast s više radnih mjesta i većom socijalnom kohezijom. Takvo društvo u kojem bi većina stanovništva bila zadovoljna svojim ekonomskim statusom nema potrebu za identifikacijom u odnosu na klasičnu «državu naciju»!

Da bi neka inovacija, zasnovana na potrebi procesa bila uspješna potrebno je da budu prevaziđena tri ograničenja:

1. potreba se mora razumjeti
2. čak i kada se potreba razumije potrebno je imati neophodno znanje za ispunjenje zadatka ili posla (u našem slučaju procesa integracije)
3. rješenje mora odgovarati načinu na koji ljudi razmišljaju i žele da rade svoj posao

Procjena o prevazilaženju ova tri ograničenja je proizvoljna i nije je lako dati u slučaju EU. Sigurno je da postojanje i dalje jačanje integracije evropskih zemalja (uz brojne zastoje i probleme, npr. Luksemburški kompromis i odbacivanje Ustava) i dalje traje. To je permanentan proces. Ohrabruje to što Draker kaže da se inovacije zasnovane na potrebi procesa mogu sistemski tražiti i naći. «Sama oblast istraživanja nudi se za sistemsku

---

^w Isto, strana 50.

^x Isto, strana 88.

analizu.»^y Oblast istraživanja ovog rada su procesi evropskog integrisanja. Inovacija koja treba da uslijedi je prevazilaženje trenutnog stanja u EU: kako građanima evropskih zemalja koje o Ustavu odlučuju na referendumu dokazati da EU ima smislene razloge postojanja? Postoji jednostavno rješenje: ispuniti ciljeve Lisabonske strategije. Ostaje da se vidi koliko evroentuzijasti imaju znanja da to urade.

Postavljati pitanje da li je EU država ili međunarodna organizacija apsolutno gubi smisao ako bi EU posmatrali kao inovaciju međunarodnog javnog poretka. Pogotovo što se koncept federalizma, za koji se mnogi evroentuzijasti zalažu, različito tumači u različitim krugovima (državama).

Inovacija je promjena, ona koristi promjenu i iznad svega donosi nešto novo. EZ, kasnije EU sigurno je donijela jedan novi način funkcionisanja, jedinstven po svojim institucijama, pravnom poretku ali i ekonomskom napretku. Unija kao zajednica država jača svoj ugled u svijetu ali u isto vrijeme učvršćuje ugled svojih članica porastom njihove ekonomske moći.

EU nije država već zajednica država. Nije ni međunarodna organizacija mada ima i njenih elemenata. To što nije država ne umanjuje njenu osnovnu vrijednost: «njena ekonomska moć daje joj jače izražen suverenitet u odnosu na veliki broj suverenih država u svijetu»,^z među kojima je i naša.

«Na pitanje šta je Evropska unija (EU), teško je dati kratak odgovor. Pravnici se već od početka njenog stvaranja spore, da li to samo zajednica suverenih država, konfederacija ili federacija. Jedino u čemu se većina slaže, jeste solomonski odgovor da je EU društvena organizacija – do sada nepoznate, posebne vrste – *sui generis*.»^{aa}

Iako je njeno stvaranje započeto nakon Drugog svjetskog rata ona još uvijek nema konačan oblik. To međutim ne umanjuje privrednu snagu i potencijal Evropske unije. Ona je danas najveći i najmoćniji trgovinski i ekonomski blok u svijetu. Detaljnija analiza i potvrda ovih konstatacija izlaže se u nastavku rada.

---

^y Isto, strana 96.

^z Rajko Kasagić, *Pravo Evropske unije*, Banja Luka, 2005., strana 128.

^{aa} Zekerijah Smajić, *Evropska unija i zemlje bivše Jugoslavije*, Sarajevo, 1997., strana 21.

3.3.1. Evropska unija kao trgovinska sila

Evropska unija je najveći trgovinski blok na svijetu. Sljedeća tabela pokazuje učešće EU u svjetskoj razmjeni robom, iz koje je isključena međusobna trgovina zemalja EU:

Tabela 10: Učešće uvoza u svjetskom uvozu (%)

godina	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU – 25 zemalja	19.5	19.2	19.1	18.7	19.4	19.1
Sjedinjene Države	25.9	26.3	25.6	25.3	23.8	22.7
Japan	7.6	7.9	7.6	7.1	7.0	6.8
Kanada	5.3	5.0	4.8	4.7	4.4	4.1
Kina	4.1	4.7	5.3	6.2	7.5	8.4

Izvor: EUROSTAT

Tabela 11: Učešće izvoza u svjetskom izvozu (%)

godina	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU – 25 zemalja	19.0	17.6	18.7	19.1	19.4	19.2
Sjedinjene Države	17.9	17.3	17.0	15.5	14.1	14.4
Japan	10.8	10.6	9.4	9.3	9.2	9.0
Kanada	6.2	6.1	6.1	5.7	5.3	5.0
Kina	5.1	5.5	6.2	7.3	8.5	9.4

Izvor: EUROSTAT

Sjedinjene Države su i dalje najveći svjetski uvoznik dobara. Visok spoljnotrgovinski deficit SAD u budućnosti može postati ogroman problem američke privrede. Ukupni vanjski deficit američke privrede u 2004. iznosio je oko 620 milijardi američkih dolara. EU je najveći svjetski izvoznik.

Tabela 12: Svjetski izvoz u 2006. (u milijardama američkih dolara)

Red. br.	zemlja	iznos
1	Svijet	10.320
2	EU – 25	1.318
3	Njemačka	1.016
4	Sjedinjene Države	927,5
5	Kina	752,2
6	Japan	550,5
7	Francuska	443,4
8	Velika Britanija	372,7
9	Italija	371,9
10	Holandija	365,1

Izvor: 2006 CIA World Factbook

Tabela 13: Svjetski uzvoz u 2006. (u milijardama američkih dolara)

Red. br.	zemlja	iznos
1	Svijet	10.270
2	Sjedinjene Države	1.727
3	EU – 25	1.402
4	Njemačka	801
5	Kina	631,8
6	Velika Britanija	483,7
7	Francuska	473,3
8	Japan	451,1
9	Italija	369,2
10	Holandija	326,6

Izvor: 2006 CIA World Factbook

Najveće trgovinske partnere Evropske unije možemo vidjeti iz sljedeće tabele.

Tabela 14: Bilans spoljne trgovine EU sa najvećim trgovinskim partnerima (u milijardama evra)

godina	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU – 25	-57.19	-138.20	-87.96	-38.92	-57.87	-62.89	-106.09
Sjedinjene Države	21.23	31.94	42.34	65.15	69.05	76.26	88.36
Kina	-32.79	-48.61	-51.07	-54.74	-64.22	-79.26	-106.29
Rusija	-17.63	-38.41	-31.60	-27.72	-30.71	-34.89	-50.34
Švicarska	8.70	10.09	13.03	11.23	12.45	13.47	15.83
Japan	-39.59	-46.38	-35.39	-29.90	-31.06	-30.78	-29.39
Norveška	-6.55	-20.80	-19.24	-19.93	-23.41	-24.52	-33.36
Turska	5.33	12.47	-0.45	1.86	3.59	7.06	8.37

Izvor: EUROSTAT

Zanimljivo je vidjeti da sa SAD, svojim najvećim trgovinskim partnerom, EU ima pozitivan trgovinski bilans, koji konstantno raste. U 2005. iznosio je 88,36 milijardi evra, dok sa Kinom, najbrže rastućom privredom u zadnje dvije decenije, EU u 2005. ima deficit od 106,29 milijardi evra. Isto tako, ovaj deficit u razmjeni sa Kinom konstantno raste. EU je Kini najveći spoljnotrgovinski partner.

3.3.2. Evropska unija kao ekonomska sila

Činjenica jeste da je EU najveći trgovinski blok na svijetu ali postoji mišljenje da je to i najveći uspjeh EU, postignut jedinstvenom spoljnotrgovinskom politikom. Pozicija Sjedinjenih Država na prvom mjestu prema ekonomskoj snazi, mnogima se čini neprikosnovena. Iako podaci o ukupnom društvenom bruto proizvodu zamagljuje nivo životnog standarda stanovništva, snaga neke ekonomije (države) mjeri se upravo ovim pokazateljem.

Podaci sljedeće tabele pokazuju da je u 2005. godini ukupni evropski društveni bruto proizvod 25 zemalja članica izbio na prvo mjesto, ispred američkog. Podaci su iskazani u nominalnim vrijednostima.

Tabela 15: Poredak zemalja prema ukupnom društvenom proizvodu (nominalne vrijednosti)

Red. br.	Zemlja	BDP (u millionima USD)
—	Svijet	44,433,002
—	Evropska unija – 25	13.446.050
1.	Sjedinjene države	12.485.725
2.	Japan	4.571.314
3.	Njemačka	2.797.343
4.	Kina bez HK i Makaa	2.224.811

Izvor: www.wikipedia.org; Prema podacima MMF-a

Mjerenom paritetom kupovne moći (purchasing power parity - PPP), koji realnije prikazuje snagu neke ekonomije, redosljed na listi se ne mijenja. Sljedeći podaci dati su prema listi Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke. Uočimo da su razlike podataka ove dvije institucije minimalne:

Tabela 16: Poredak zemalja prema ukupnom društvenom proizvodu (mjereno paritetom kupovne moći)

Red. br.	Zemlja	BDP (PPP) u milionima USD
-	Svijet	61.078.260
-	Evropska unija – 25	12.427.413
1.	Sjedinjene države	12.277.583
2.	Kina bez HK i Makaa	9.412.361
3.	Japan	3.910.728
4.	Indija	3.633.441

Izvor: www.wikipedia.org; Prema podacima MMF-a

Tabela 17: Poredak zemalja prema ukupnom društvenom proizvodu (mjereno paritetom kupovne moći)

Red. br.	Zemlja	BDP (PPP) u milionima USD
-	Svijet	61.006,604
-	Evropska unija – 25	12.626.921
1.	Sjedinjene države	12.409.465
2.	Kina bez HK i Makaa	8.572.666
3.	Japan	3.943.754
4.	Indija	3.815.553

Izvor: www.wikipedia.org; Prema podacima Svjetske banke

Uspon Kine, Indije ali i Brazila i Rusije u narednim decenijama treba da «brine» EU. Kina je već postala važan privredni učesnik svjetske ekonomije (reforme 1978. omogućile su Kini da postane najbrže rastsuća ekonomija na kraju XX vijeka sa impozantnim stopama rasta, u prosjeku oko 10%), Indija, Brazil i Rusija bi trebali krenuti istim putem. Izgraditi ekonomske veze sa ovim privredama postaće u budućnosti pitanje broj jedan za evropsku privredu.

EU ima svojih ekonomskih problema: visoka nezaposlenost, još uvijek niže ulaganje u R&D od SAD i Japana, niske stope rasta, neravnomjeran regionalni stepen razvoja i tome slično. Ali evropska privreda već dugo je krizi. Riješenja nisu jednostavna a ni sa jednokratnim

efektom. Neke naznake govore da su na vidiku pozitivne promjene u EU: opada učešće ulaganja u poljoprivredu iz evropskog budžeta dok istovremeno rastu sredstva koja će biti izdvojena za obrazovanje (prema usvojenoj finansijskoj prognozi 2007-2013), u 2005. stope rasta zaposlenosti rasle su za EU petnaestorice za 0,7 a EU dvadesetpetorice 0,9% dok su ove stope za 2004. bile znatno niže. Iako su stope za 2005. još uvijek niske, ohrabruje to što se prema procjenama EUROSTATA predviđaju znatno više stope rasta zaposlenosti u 2006. i 2007. Stvarne stope rasta društvenog proizvoda prema EUROSTATU date su u sljedećoj tabeli (podaci za 2006. i 2007. godina su procijenjeni):

Tabela 18: Stope rasta društvenog proizvoda u EU

godina	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
EU – 25	3.0	3.9	2.0	1.2	1.3	2.3	1.7	2.3	2.2
EU – 15	3.0	3.9	1.9	1.1	1.1	2.2	1.5	2.2	2.0

Izvor: EUROSTAT

Kada je riječ o jedinstvenoj evropskoj valuti – evru, podaci sljedeće tabele pokazuju da je riječ o stabilnoj valutu koja ima potencijala da postane svjetska valuta, odnosno da ugrozi američki dolar na poziciji broj jedan među svjetskim valutama.

Tabela 19: Kretanje dolara i jena u odnosu na evro (1 EUR = ..jedinica USD, odnosno YEN); godišnji prosjeci

godina	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
USD	1.13404	1.12109	1.0658	0.9236	0.8956	0.9456	1.1312	1.2439	1.2441	1.1934	1.2047
YEN	137.07	146.41	121.32	99.47	108.68	118.06	130.97	134.44	136.85	139.11	137.32

Izvor: EUROSTAT

Vidimo da evro u odnosu na dolar jača od 2001. a isto tako jača i u odnosu na japanski jen. Američki dolar slabi iz 3 osnovna razloga: velikog spoljnotrgovinskog deficita, koji je u 2004. iznosio 5,4% američkog BDP-a, budžetskog deficita i vjerovanja američke administracije da slab dolar čini američki izvoz konkurentnijim, što se pokazalo tačnim. Jačanje evra slabi pozicije evropskih izvoznika jer njihovi proizvodi i usluge na svjetskom tržištu postaju skuplji. Kočenjem izvoza usporava se privredni rast a time i otvaranje novih radnih mjesta. Jak evro u odnosu na dolar pogoduje evropskoj naftnoj industriji jer jeftinije kupuje naftu koja se u svijetu plaća u dolarima.

Pojava evra na svjetskoj monetarnoj sceni označila je istiskivanje dolara sa pozicije neprikosnovene svjetske valute. Kina, koja je u 2005. pretekla Japan i izbila na prvo mjesto po vrijednosti deviznih rezervi, najavila je da bi preraspodjelu mogla izvršiti po ključu 40-40-20, dolar, evro, jen, respektivno. U 2005. 61,5% finansijskih aktivnosti zemalja članica OPEK-a bilo je izraženo u dolarima dok je 2001. taj procenat bio znatno viši – 75%. Ovo smanjenje učešća dolara u naftnim transakcijama bilo je naravno u korist evra.

Na kraju, dugoročna stabilnost neke valute zasniva se na ekonomskim osnovama i političkoj zrelosti zemlje koja valutu pušta u opticaj. Možda je slabija vrijednost evra od očekivane, u prvim godinama postojanja bila rezultat nepovjerenja u novu valutu. Sada je situacija sasvim drugačija.

3.3.3. Zaključak

Prema najnovijim predviđanjima Evropske komisije od 06.09.2006. stope rasta evrozone procijenjene su znatno više nego što je to bilo u ranijim procjenama. Naime, realna stopa privrednog rasta ranije je procijenjena na 2,1% u evrozoni, za 2006. dok posljednja predviđanja pokazuju da će ona iznositi čak 2,5%. Ponovna predviđanja Komisije usljedila su nakon što je OECD u septembru objavio da će stopa rasta u evrozoni iznositi 2,7% a ne 2,2% koliko su procijenjivale majske prognoze. Njemačka, najveća ekonomija evrozone najviše je doprinjela ovakvom poboljšanju jer je njena stopa rasta prvobitno procijenjena na 1,7%, dok najnovija istraživanja govore da će ona iznositi 2,2%. Rast u svih 25 zemalja članica EU iznosit će 2,7%. Iz Komisije poručuju da je jači rast u odnosu na prethodne godine samo rezultat nedavno sprovedenih ekonomskih reformi i pozivaju političare da urade mnog više kako bi se dalje reforme ubrzale.

Zaista je izvjesno da će EU voditi svjetsku ekonomiju u budućnosti. Davanje prognoza je nezahvalno, ali uprkos brojnim socijalnim i ekonomskim problemima EU postaje sve veća ekonomska ali i politička sila. Pitanje finaliteta (konačnog političkog oblika EU) itekako je bitno zbog efikasnosti odlučivanja i mogućnosti sprovođenja ekonomskih mjera, ali isto tako pitanja reformi tržišta rada, poreskih olakšica, liberalizacije tržišta i preduzetnički orijentisanih reformi ne smiju biti stavljena u drugi plan.

ZAKLJUČAK

Kako se ne bi ponavljalo ono što je već predstavljeno u zaključcima poglavlja i tematskih cjelina u okviru poglavlja, na ovom mjestu izložiće se generalna procjena svrsishodnosti evropskih integracionih procesa.

Odrednica «ekonomski aspekt», koja stoji u naslovu rada, služiće sistematičnijem pregledu generalnog zaključka, i to kroz dva osnovna razloga zbog kojih je navedena.

Prvi razlog upućuje na to da se u radu koriste teorijske postavke i instrumentarij ekonomije kao nauke te da srž rada čini težnja da se prikaže opravdanost integracionih procesa, prvenstveno sa ekonomskog aspekta.

Iako se brojčanim pokazateljima i koeficijentima često može relativizirati i iskriviti stvarno stanje, osnovni pokazatelji koji su predstavljeni u radu nedvosmisleno pokazuju da je Evropska unija danas najveći trgovinski i ekonomski blok u svijetu. Ta činjenica znači da ona uz ostale konkurente (partnere) vodi i određuje smjer kretanja svjetske privrede. Brojni problemi, među kojima su najvidljiviji nezaposlenost i starenje evropskog stanovništva koje bi moglo postati težak finansijski teret u budućnosti, rezultat su ranije neprovedenih ekonomskih reformi. Ekonomske reforme često su kočene od strane političkih faktora. Međutim, formula «dijalektike krize i reformi» ne samo da je upotrebljena, nego se već mogu uočiti njeni rezultati. Evropska unija kroz više ulaganje u obrazovanje, odnosno ljudski kapital i podsticanje preduzetništva nastoji da dugoročno ne dozvoli zastoj svoje privrede. Takva politika pokazala se ispravnom na brojnim primjerima.

Dobra potvrda snage neke privrede može da bude i dugoročno kretanje valute iza koje ta privreda stoji. Euro je danas, nakon skoro osam godina (ako 1999. uzmemo kao godinu njegovog uvođenja) potvrđena svjetska valuta čije učešće raste u međunarodnim finansijskim aktivnostima. Valuta je takođe potvrda političke stabilnosti konkretne privrede.

Definisanje Evropske unije kao inovacije nije imalo za cilj da prenaglašava i ističe uticaj, odnosno uspjeh Unije kao novog pojma međunarodnog javnog poretka. Takođe, definisanje Evropske unije kao inovacije ne teži da stvori iluziju o društvu blagostanja kojem se treba čim prije priključiti što bi samo po sebi riješilo brojne probleme. Članstvo u zajednici evropskih naroda bilo kojoj zemlji može pomoći samo ukoliko je zemlja spremna da sama sebi pomogne. Članstvo u Uniji može omogućiti rast, razvoj i prosperitet ali ga ne garantuje. Pravi cilj upotrebe termina “inovacija” bio je samo u tome da se *jednom* riječju odredi Evropska unija kao nešto što koristi i donosi promjenu, te stvara nešto novo do tada nepostojeće.

Možda bi dokazivanje smisla integracionih procesa trebalo vršiti u obrnutom smjeru. Teorijski je vjerovatno nemoguće izmjeriti sve pozitivne (i negativne) efekte ekonomske saradnje i integrisanja zemalja zbog njihovog dugoročnog i kumulativnog efekta, te velikog broja varijabli koje direktno ili indirektno djeluju na njihovo ispoljavanje. Iz ovih razloga ostaje otvoreno pitanje na kojem stepenu ekonomskog razvoja bi bila svaka zemlja ponaosob da je potpuno samostalno započela obnavljanje svoje privrede iz ruševina koje su ostale nakon Drugog svjetskog rata.

Drugi razlog zbog kojeg je upotrebljena odrednica «ekonomski aspekt» je sljedeći: ako se naznači da se neki proces, pojava ili stanje posmatra iz određenog aspekta onda to upućuje da postoji dva i više različitih aspekata. Čak i u naučnim krugovima postoji (pogrešna)

pretpostavka, odnosno teza da integracija zemalja ima samo i isključivo ekonomsku dimenziju. Ovo je naročito izraženo u krugovima evroskeptika u zemljama koje nastoje da postanu punopravni članovi Evropske unije. Priključenje za sobom povlači niz političkih, pravnih, ekoloških, tehnoloških, zdravstvenih i drugih reformi koje treba provesti. Da li su one sve samo ekonomski motivisane? Ako neko za pet, deset ili petnaest godina posjeti rođaka u Njemačkoj bez prethodnog dobijanja vize ili slobodno odluči da studira u Francuskoj bez bojazni o nostrifikaciji diplome, onda to može ali ne mora da bude ekonomski motivisano. Takođe, još jednom treba ponoviti da je prvobitni cilj integrisanja zemalja nakon Drugog svjetskog rata bio da se osigura mir, stabilnost i prosperitet evropskih zemalja dok su «samo» kao sredstva upotrebljene ekonomske mjere. Ovakvi ciljevi prije su humanog nego ekonomskog karaktera.

Današnja situacija je savim izmijenjena. Rat razmjera Prvog i Drugog svjetskog rata na evropskom kontinentu je samo teorijski moguć. Bolji život evropskog građanina odavno je postao cilj sam za sebe. Ako napredak u ekonomskoj oblasti ne bude moguć, odnosno ako građani EU postanu nezadovoljni načinom na koji žive i i nivoom na kojem žive, u uniji sačinjenoj od 25 veoma heterogenih država, izvjesnost političke integracije postaće upitna. Koliko god izgledalo da je Unija projekat političkih elita, dalekih od običnog građanina, dugoročno, suverena volja naroda uvijek je ta koja odlučuje o pravcu kretanja Unije.

Kada će EU biti politička sila u pravom smislu, recimo ravna Sjedinjenim Državama? Da li je njen politički uticaj u svijetu jednak prostom zbiru političkih uticaja njenih članica, ili je više ili manje od toga?

Zamislimo sada situaciju u kojoj evropski građani (a ne političari i javni funkcioneri) proslavljaju 9. maj (Dan pobjede nad fašizmom i Dan Evrope) onako kako Amerikanci proslavljaju Dan nezavisnosti, svečano i u krugu porodice. Ako se to čini nemoguće, sjetimo se stvaranja EMU. Od 1969. i Samita u Hagu, kada su prvi put iznijete ideje o stvaranju monetarne unije, do 1999., kada je završena treća faza stvaranja EMU, proteklo je tačno 30 godina. Zajedničku spoljnu i bezbjednosnu politiku možda bi trebalo formirati baš po ovom modelu – postepeno i u fazama.

LITERATURA:

1. Grupa autora: *Nova Larousse enciklopedija*, Izdavačko preduzeće JRJ Zemun, Zemun 1999.
2. Bajec, Jurij i Joksimović, Ljubinka: *Savremeni privredni sistemi*, Beograd 1998.
3. Čenić-Jotanović, Gordana: *Međunarodni ekonomski odnosi*, Ekonomski fakultet u Banja Luka, Banja Luka 2006.
4. De Grauwe, Paul: *Economics of Monetary union*, Fifth Edition, Oxford University Press, Oxford 2003.
5. Drucker F., Peter: *Innovation and enterpreneuship*, Copyright 1985 by Peter F. Drucker
6. Jovanović Gavrilović, Predrag: *Međunarodno poslovno finansiranje*, Deseto izmenjeno izdanje, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd 2004.
7. Jovanović N., Miroslav: *European Economic Integration*, Limits and Prospect, Cheltenham:Edgar Elgar, 2004.
8. Kasagić, Rajko: *Pravo Evropske unije*, Ekonomski fakultet Banja Luka, Banja Luka 2005.
9. Marvin, Peri: *Intelektualna istorija Evrope*, Clio 2000.
10. Mitić, Miodrag: *Diplomatija*, zavod za udžbenike i nastavna sredstva,, Beograd 1999.
11. Pinder, John: *The Euoropean Union*, John Morgan & Peter Just, Oxford 2000.
12. Smajić, Zekerijah: *Evropska unija i zemlje bivše Jugoslavije*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1997.
13. Smajić, Zekerijah: *Evropska unija za svakoga*, Eurocontact, Sarajevo2005.
14. Vajdenfeld, Verner i Vesels, Wolfgang: *Evropa od A do Š*, Fondacija Konrad Adenauer za izdanje na srpskom jeziku, Bon 2002.
15. Vukmirica, Vujo i Špirić, Nikola: *Ekonomska i monetarna integracija Evrope*, Ekonomski fakultet u Banjoj Luci, Banja Luka 2005.
16. Internet:

<http://www.becei.org/index.html>

<http://www.ekonomist.co.yu/>

<http://www.eu2005.gov.uk/>

<http://en.wikipedia.org/>

<http://www.entereurope.hr/>
<http://www.imo.hr/europa/>
http://ec.europa.eu/index_en.htm
<http://bbcserbian.com>
<http://caa.org.yu>
<http://www.bhdani.com/>
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
<http://www.projuris.org/>
<http://www.dadalos-europe.org/>
<http://www.eudelyug.org/>
<http://www.info.gov.yu/>
<http://www.delbih.ec.europa.eu/>
http://ec.europa.eu/trade/issues/newround/index_en.htm
http://ec.europa.eu/budget/budget_detail/index_en.htm
<http://www.photius.com/>
<http://cia.gov/>
<http://imf.org/>